

8:e årg. 1905.

Juni.

N:o 3.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 1kr. 75 öre.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1905 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Därjämte skola i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis. *På grund af därom från åtskilliga håll framställd begäran kommer tidskriften dessutom att meddela kortare anmälningar och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.*

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN. Litteraturafdelningen kommer att redigeras af Fil. Lic. S. WALLENGREN.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1904.

P. Fahlbeck.

Arbetarefrågan särskildt i Sverige.

Af

Professor **Pontus Fahlbeck.**

Tredje artikeln.

Vägar och medel till lösning.

IV.

Arbetsgifvare och företag.

Problemets lösning.

Bland dem, som verkat eller kunna verka för en lösning af tidens arbetarefråga, nämndes sist — arbetsgifvarne. Arbetsgifvarne utgöra den ena parten i detta världshistoriska mål. Därför betraktas de af den okritiska massan ej sällan som den egentliga orsaken till allt det onda, som hemsökt arbetarne i nyaste tid; och äfven där en bättre insikt uti sakens natur motverkat en sådan uppfattning, riktar sig likväl hela oviljan mot dem. Arbetsgifvaren är nu mer i arbetarnes ögon fienden, som med all makt bör bekämpas. Huru beklagligt detta tänkesätt må vara, så är det likväl lätt att förstå. Det moderna arbetsaftalet låter blott intressemotsatsen, aldrig den lika naturliga intressegemenskapen framträda. Om arbetet är en vara, som köpes och säljes efter lagen om efterfrågan och tillgång, så blir arbetsaftalet oftast ett tvångsaftal, men under alla förhållanden en källa icke till samförstånd utan till hat och strid. De erfarenheter, som arbetarne inhöstate under inflytande af dessa åskådningar, isynnerhet under den fria regimens tidigare år, gåfvo äfven riklig näring åt nämnda motsatsförhållande. Senare ha de socialistiska teorierna satt detsamma i system genom läran om det s. k. mervärdet, som kapitalisten-arbetsgifvaren förhåller arbetaren, och om den förres icke blott orättfärdighet utan

äfven obehöflighet. Af den sålunda frammanade fiendskapen mot arbetsgifvarne har sedan klasshatet uppstått. Intresse motsatsen mellan arbetare och arbetsgifvare har i de förres sinnen vidgat sig till en klassmotsats; och så har klasshatet, denna vidriga frukt af den sociala utvecklingen, mognat. Men stammen, hvar på den vuxit, är det moderna arbetsaftalet.

Under nu antydda omständigheter kan med skäl spörjas, om något är att vänta af arbetsgifvarne för den stora frågans lösning. Kunna väl de, som själfve äro part i saken, och som från begynnelsen mötas med sådan misstro och ovilja från arbetarnes sida, något uträtta till återställande af den sociala freden? De försök i sådan riktning, som mångfaldiga gånger gjorts af ädelsinnade arbetsgifvare, ha merendels haft blott ringa följd. De ha först och främst varit som oaser i öknen utan den massverkan, som här behöfves; därtill ha de oftast haft karaktären af välgärningar, välgärningar, som skulle lindra verkningarne af det rådande systemet utan att likväl röra vid detta själft. Men en sådan där fritt utöfvad välvilja å arbetsgifvarens sida förslår nu mer icke alls. Under äldre tid, då mellan arbetsgifvare och arbetare ett patriarkaliskt förhållande var rådande, kunde den vara till fylles. Men patriarkalismen är död och kan aldrig mer stå upp. Redan själfva arbetsaftalet har tagit lifvet af den. Dessutom är den en anakronism i en tid, då arbetaren med röstsedeln i hand är arbetsgifvarens jämlike och tack vare majoritetsprincipen ej sällan slår honom. Det är sålunda icke på denna väg — genom fri liberalitet och välvilja —, som arbetsgifvaren nu mer kan lösa den svåra knuten. Mången arbetsgifvare, som i bästa afsikt ville på detta sätt ställa väl för sina arbetare, har fått smärtsamt röna, att han däruti misstagit sig. Till rådvillheten i denna sak har sålunda ej sällan kommit bitterheten öfver visad otack.

Men hvad skola då arbetsgifvarne göra? Föreningen Er liksom arbetarne och bilden arbetsgifvareförbund — lyder det från organisationsfantasternas sida. Mycket riktigt! Detta är nödvändigt såsom vapen i kampen; men som lösning af arbetarefrågan och fredens återställande är det rent nonsens. Ty hvad åstadkommes genom denna organisation af arbetare å ena sidan och arbetsgifvare å andra? I ekonomiskt afseende intet utöfver aftalet om

lön och tid och vissa andra arbetsvillkor samt den väpnade freden eller det permanenta krigstillståndet, huru det faller sig. I socialt afseende leder organisationen åter till skråmässig yrkesgruppering af arbetarne och skärpta klass-skilnader, med ett ord till ett medeltida samfundstillstånd. Fackföreningsväsendet bland arbetarne och de häremot svarande arbetsgifvareföreningarna kunna hvarken häfva intressebotsatsen, alltså skänka social fred — eller tillfredsställa arbetarnes olika behof, alltså lösa arbetarefrågan. De äro ett moment i utvecklingen, mera passande på ett håll än på ett annat, men de kunna aldrig blifva mer än ett moment, som snart måste förgå. Det är icke genom organisation vare sig af arbetarne eller af arbetsgifvarne, som en lösning af den stora frågan kan väntas, om ock en sådan organisation för närvarande har ordet för sig och på grund af stridsläget särskildt för arbetsgifvarne är en bjudande plikt. Men det vore den värsta reaktion, om detta krigstillstånd med dess orsak, det moderna arbetsaftalet, skulle försvigas i samhällets sociala byggnad. Det är ock en ren illusion att tro, att på detta sätt fred och frid kunna uppstå. Arbetarnes fordringar under detta system likna den ändlösa skrufven och skola i evighet hålla samhället i feber¹⁾.

Det är icke på nu antydda vägar, den patriarkaliska välviljans eller den organiserade stridens, som arbetsgifvarne kunna

¹⁾ Icke mindre misstager man sig, när man hoppas kunna stäfja fackföreningarnas öfvergrepp genom deras inregistrering och förvandling till juridiska personer. Ty den ansvarsskyldighet, hvartill man då skulle kunna binda dem, visar sig vid närmare påseende vara rent illusorisk. Detta af följande skäl: 1:o arbetsinställelse kan ske utan aftalsbrott; — 2:o det lär icke bli möjligt att i juridiskt bindande former bringa föreningen som sådan till ansvar för det belägringstillstånd, som arbetarne vid strejk upprätthålla gent emot arbetsgifvaren, och som är det egentliga kampmedlet; — 3:o arbetsgifvarnes försvar, lockouten, blefve i regeln oanvändbart, ty de däraf träffade arbetarne skulle emot arbetsgifvarnes förening i sin ordning göra gällande ersättningsanspråk. Slutligen kan ock anmärkas, att de svenska fackföreningarna såsom blott kamporganisationer inga stora fonder äga och därför lätt kunna undanhålla dem.

Detta nu så beprisade medel skulle visserligen göra fackföreningarna en del besvär och nödga dem att iakttaga viss försiktighet vid dekreterande af sina beslut, men i sak skulle det vara ett slag i luften och därtill ett officiellt erkännande af en institution, som så fort som möjligt bör bringas ur världen.

varaktigt främja det stora problemets lösning. Det kan endast ske genom att angripa det onda i dess rot, som är själfva arbetsaftalet. Det moderna arbetsaftalet är den Pandoras ask, hvarur alla olyckor vält fram. Ty det är det, som gjort arbetaren till proletär. Formellt står han där som fri man och sluter en fri öfverenskommelse; men genom denna öfverenskommelse skiljes han från företaget och hänvisas till marknaden för sin framtida bärgning. Och en gång utkastad på marknaden hemfaller arbetaren under marknadens lagar. Hans arbetskraft köpes och säljes som hvarje annan vara efter måttet af tillgång och efterfrågan; och när behof däraf ej längre finnes, blir den osåld. Alla de svårigheter och olyckor, som hemsöka arbetarne, följa häraf: låga löner och lång arbetstid, elände och nöd vid tillfällen af arbetslöshet, under sjukdom och vid invaliditet samt på ålderdomen. Därför rikta sig arbetarnes alla ansträngningar att förbättra sin ställning ytterst mot det fria aftalet. Englands fackföreningar af äldre slag hafva därjämte direkt afhjälpt arbetarnes olika behof. Men såväl de som alla andra vända sig främst mot arbetsaftalet, ehuru visserligen icke mot detta själf, utan mot en af dess första verkningar — den fria arbetsmarknaden. En arbetsmarknad i senare tiders mening fanns icke före det fria aftalets tid. Lönerna voro fixerade af lag eller sed och öfverenskommelsen af lång, oftast lifsvarig natur; slutligen var behofvet af arbetskraft konstant. Marknadens alla karakteristiska egenskaper saknades sålunda uti den tidens arbetareförhållanden. Härför gör det fria aftalet ett hastigt slut. Dess första verkan är att skapa en fri, af intet bunden arbetsmarknad. Det är mot den, som arbetarne medvetet eller omedvetet reagera. Ty fackföreningsväsendets grundtanke är arbetsmarknadens begränsning eller helst monopolisering, hvilket är detsamma som dess upphäfvande — däraf hela dess politik med föreningstvång och förföljelse af fria arbetare och strejkbrytare, däraf slutligen kollektiv-aftalet. På botten af hvarje konflikt, äfven om den närmast rör blott lön eller tid, ligger städse frågan om föreningsrätten med dess korollarium vägran att arbeta samman med andra än föreningsmedlemmar. Att inskränka arbetsmarknaden och sålunda paralysera en af det fria aftalets verkningar, är fackföreningsväsendets innersta uppgift.

Men härmed löses icke arbetarefrågan, såsom i det föregående redan är påvisadt. Blott ett par af arbetarnes många behof kunna härmed möjligen tillgodoses, nämligen höga löner och lagom arbetstid, icke alla andra minst lika viktiga. Därtill äro dessa fördelar, om de verkligen vinnas på sådan väg, allt för dyrt köpta med de många olägenheter, som åtfölja fackföreningsväsendet. Felet är, att man vänder sig endast mot en verkan af det moderna arbetsaftalet, icke mot detta själf. Klart är likväl, att om orsaken till arbetarnes proletarisering är arbetsaftalet, så är det detta, man i första hand skall reformera eller inskränka. Allt annat blir mer eller mindre palliativ. Och så komma vi till pudelns kärna: *att lösa arbetarefrågan är att förvandla arbetsaftalet eller i de fall, där detta ej kan ske, göra det i dess nu varande form till en episod allenast i arbetarnes lif, som han vid äldre år kan komma ifrån.* Men nu angifna reformer ligga till stor del i arbetsgifvarnes händer. På detta sätt alltså är det, som arbetsgifvarne kunna och böra bidra till det stora problemets lösning.

Spörsmålet blir nu, på hvad sätt det rådande arbetsaftalet kan utbytas mot ett annat, som icke i samma grad lyder marknadens lagar och icke har sådana för arbetarne olyckliga verkningar som detta. Svaret härpå lydér i korthet så: det marknads-mässiga, endast en viss begränsad arbetsuppgift afseende aftalet, som när som helst kan häfvas, skall ersättas af livsvarig anställning. Arbetarne skola i st. f. att som nu vara tillfälliga arbetare, som tagas på gatan för att när som helst släppas på gatan, blifva betjante, härutinnan alltså likställda med ämbets- och tjänstemän. Genom ett sådant arbetsaftal äro med ett slag alla nu rådande olägenheter häfda. Arbetaren får därmed sitt dagliga bröd, till det yttre kanske ej lika stort som under nu rådande regim, men i verkligheten vida drygare. Ty våra dagars stora löner reduceras högst betydligt af den brandskattning, som fackföreningsväsendet utöfvar. Dessutom uppväges den mindre lönen per dag räknadt mer än väl af den fulla tryggheten. Statens kaka är knapp, men säker — heter det, därför eftersträfvad den framför andra. På samma sätt kan arbetaren vid fast anställning nöja sig med lägre lön än nu och likväl få det vida bättre. Ty medan nu daglönen bör innehålla proletaria-

tets riskpremie, har arbetaren då sin fulla bärgning under lifvets alla skiften och behöfver ej frukta arbetslöshetens elände. Proletariatets kännemärke, osäkerheten, är borta, och arbetaren blir lika trygg, som nu statens betjante äro, och lika själfständig som de. Ty alla förmåner i form af sjukhjälp, invaliditets- och ålderspension m. m. ingå uti arbetsaftalet och bero icke på en godtycklig välgärning af arbetsgifvaren. Af patriarkalism finnes sålunda icke ett spår. Allt hvilar på principen »do ut des», arbetaren gifver sitt arbete och erhåller sin betalning dels uti lönen, dels uti nyss nämnda förmåner.

Emellertid har denna aftalsform sina gränser. Den är icke lika lätt tillämplig som den nu rådande, alldeles såsom hvarje högre form har ett mindre giltighetsområde än den lägre, hvarur den utvecklats sig. Det fasta aftalet, såsom vi vilja kalla denna aftalsform i motsats till det nuvarande fria d. v. s. lösa, har sin gifna begränsning: hos arbetaren — uti arbetet — och hos arbetsgifvaren eller företaget.

Sålunda äro å arbetarnes sida af lätt insedda skäl de unge uteslutna från denna aftalsform. De få såsom barn och minderåriga tjäna som hittills för daglön och vidare under den läro- och pröfvotid, som tydligen måste föregå den fasta anställningen. Uteslutne för alltid äro åter de moraliskt eller fysiskt undermålige. Naturligtvis måste detsamma kunna inträffa med redan anställd arbetare, som gör sig skyldig till svår förseelse, ehuru lika klart är, att sådant afskedande måste bindas vid fasta former, som utesluta allt godtycke. — Äfven arbetets art kån i vissa fall omöjliggöra nu berörda aftalsform, nämligen när arbetet själf är tillfälligt eller farligt att länge utöfvas. Det förra inträffar i fråga om allehanda byggnads- och säsongarbete (vid jordbruk m. m.) eller annat öfvergående och tillfälligt arbete (lossning och lastning m. m.). Det senare är fallet t. ex. med telefonist-tjänsten, som därför lämpligast ordnas genom kapitulation på viss tid, tre eller fem år. — Slutligen lägga äfven arbetsgifvarens krafter eller närmare bestämdt företags omfång i många fall hinder i vägen för den fasta anställningen. Detta inträffar med flertalet små arbetsgifvare, alltså inom handtverket och det mindre och medelstora jordbruket, däremot icke uti det verkliga lilla jordbruket, där

sällan främmande arbetskraft användes. Likaså kunna de i personlig tjänst stadda, vanligen kvinnliga tjänarne icke gärna påräkna att få fast anställning.

Med undantag för nu anförda fall kan det fasta arbetsaftalet införas så godt som öfverallt, sålunda för allt arbete i statens och kommunens tjänst, vidare vid kommunikationsanstalter af alla slag (järn- och spårvägar, kanaler och rederier), inom hela den stora industrien, däri inberäknadt gruf- och sågverksrörelse, samt det stora jordbruket. Förutsättningarne för denna aftalsform å företagens sida äro nämligen, att de äro beståndande och vidare stora nog för att bära den därmed gifna försörjningsplikten, en försörjningsplikt, som måste omfatta jämväl oförsörjda änkor och barn. Dessa förutsättningar äro utan vidare till finnandes hos stat och kommun, men vanligen äfven hos alla större företag. Som bekant ha de stora godsens och i äldre tid äfven medelstora gårdar allmänt haft sina arbetare på detta sätt fästade vid egendomen genom torp. Denna goda ordning har i senare tid och under inflytande af det moderna arbetsaftalet frångåtts; men för mången jordägare torde redan nu stå klart, att en återgång till ett modifieradt torpsystem är enda sättet att bereda jordbruket tillräcklig arbetskraft. Härmed måste emellertid den fulla försörjningsplikten följa, ty därförutan är föga yunnet med nämnda system. Äfven en del större industriella verk tillämpa redan det fasta aftalet och finna sig väl därvid. Med god vilja kunna alla större företag göra detsamma. För öfrigt kunna mindre sådana eller hela yrken, såsom vid de enskilda järnvägarne delvis skett och inom sjöfartsnäringen är sedan gammalt påbjudet, sluta sig samman för att gemensamt bära försörjningsplikten. På sådant sätt kan äfven en önskvärd rörlighet för den enskilde arbetaren bibehållas, i det att han efter ansökan kan flytta från ett företag till ett annat. Viktigare än detta är, att härmed för arbetaren den fulla tryggheten vinnes mot ogynnsamma konjunkturer och vid eventuell likvidation af det företag han tillhör. Huru detta i enskildheter skall bäst ordnas, är här ej stället att närmare utlägga. Säkert är, att, om stiftarne och ledarne af dessa företag en gång få klart för sig, att det nuvarande lösa aftalet skall ersättas af fast sådant, så hittas nog utvägar för sakens rätta ordnande.

Genomfördes nu antydda ordning, så komme den ojämförligt största delen af Sveriges arbetare i en tryggad ställning. Utaf vuxne manlige arbetare skulle säkerligen bortåt 70 % blifva hulpne. Hvad detta betyder för arbetarefrågans lösning, behöfver knappt sägas. Mängden af arbetare skulle med ett slag förvandlas från proletärer till fullt själfständiga medborgare. De skulle då på helt annat sätt känna sig likställda med öfriga samhällsmedlemmar, och klassmotsatsen skulle därigenom starkt minskas. Visserligen kunde de ej längre bilda fackföreningar och göra kollektiv-aftal eller strejk, ty sådant går icke ihop med denna aftalsform; men intet hindrade dem att hafva föreningar och häfda gemensamma intressen, alldeles såsom nu ej sällan tjänstemän och betjante göra. Äfven för arbetsgifvarne och företagen blefve denna ordning till största välsignelse. Det nu rådande krigstillståndet aflöstes af fred. Arbetarne komme väl emellanåt att begära löneförhöjningar, men endast på samma sätt som nu statens tjänstemän och betjante pläga göra, genom masspetitioner, stödda af statistisk utredning om lefnadskostnader och lönevillkor. Vidare kan med visshet antagas, att under denna aftalsform den naturliga intressegemenskapen mellan arbetsgifvare och arbetare skall komma till heders ¹⁾. Det nuvarande aftalet framhäfver blott motsatsen och har gjort arbetsgifvaren i arbetarnes ögon till en fiende i st. f. en kompanjon. Detta onaturliga förhållande, som aldrig kan häfvas med det nuvarande arbetsaftalet, resulterar ovillkorligen uti dyrt och dåligt arbete. Huru denna kräftskaada gripit omkring sig isynnerhet i Sverige, är nogsamnt kändt. Att göra ett slut därpå vore nationell vinning lika mycket som enskild. Häruti skulle ock arbetsgifvarne få ersättning för de offer, som det nya aftalet kräfde. Ty detta är naturligen den hufvudsakliga invändning, som från arbetsgifvarnes sida skall göras mot detsamma: vi kunna icke bära den börda, som det pålägger. Jag har redan i det föregående berört denna sida af saken, men skall ytterligare tillägga några ord därom.

Det är nog riktigt, att en del nuvarande mindre företag, isynnerhet inom industrien, ej förmå bära de bördor, som det fasta

¹⁾ Uti ett par af årets partiprogram nämnes särskildt som ett mål att arbeta på — samförstånd mellan arbetsgifvare och arbetare. Detta mål kan nås endast på här antydda väg.

aftalet skulle pålägga dem. Men den koncentration till allt större drift, vare sig teknisk eller blott ekonomisk, som af andra skäl så mäktigt gifver sig till känna på alla områden utanför jordbruk och handverk, skall efter hand minska antalet af dylika otidsenliga företag. Om det fasta arbetsaftalet påskyndade denna process, så vore det endast en välgärning för landet i dess helhet men först och sist för arbetarne. Visserligen mötes denna utveckling i vårt land med oförståendets hela indignation. Det skrik mot bolag och alla stora företag, som ljuder icke minst i riksdagens andra kammare, är ett utslag af den otroliga kortsynthet, som utmärker våra socialpolitiker och demokrater. Men det är att hoppas, att denna utveckling går segrande fram skriket till trots. Ty utan en sådan koncentration af kommunikationer och industri finnes föga möjlighet att bereda de därvid anställde arbetarne en bättre lott. Redan nu ha desse i allmänhet långt bättre ställt för sig vid stora företag än vid små. Och för att bereda dem den trygghet, som ensamt det fasta aftalet förmår skänka, måste företagen antingen själfva blifva stora eller ingå som led uti sammanslutningar. Att härvid den enskilde driftsherren allt mer ersättes af bolag kan likaså endast vara till fördel för arbetarne. Den skugga af patriarkalism, som möjligen kan stå kvar under den förra egendoms- och driftsformen, försvinner alldeles under den senare. Ett bolag kan likställas med ett ämbetsverk, isynnerhet om arbetarne få fast anställning. De stora bolagen äro sålunda icke ett hinder utan tvärtom en första förutsättning för arbetarefrågans rätta lösning. Och de stora företagen kunna otvifvelaktigt redan nu bära de utgifter, som det fasta arbetsaftalet kommer att efter hand medföra. För öfrigt få, om så behöfs, inskränkningar ske på annat håll. I främsta rummet kommer man härvid att tänka på de öfverdrifna arfvoden, som pläga tilldelas ledarne af företagen, ej sällan uppgående till många tiotusental kronor. De orimligt höga direktörslönerna äro en verklig kräftskada på vårt ekonomiska lif. Uti dessa och de stundom mycket rikliga utdelningarna till aktionärerna finnas tillgångar i reserv för att bereda arbetarne både en ståndsmässig bärning under deras krafts dagar och trygghet i livets oblida skiften.

En annan invändning mot denna reform, som till äfventyrs skall göras, är den, att fliten och arbetets intensitet skola sjunka, om arbetarne veta sig hafva fast anställning. Härtill må emellertid erinras, att det aldrig kan bli värre i detta afseende än under fackföreningarnas välde, och vidare att ackordsarbete inom vissa gränser alltjämt kan bibehållas och för öfrigt lönen så ordnas, att en del däraf utgår i form af tantiem eller flitpenningar, växlande efter företagens afkastning. För i statens och kommunens tjänst anställda arbetare kan åter uttänkas ett system med lönegrader och förflyttningar därinom både nedåt och uppåt, som bör förhindra hvarje försöfning. Dessutom kan man väl hoppas, att, när fackföreningspolitikens grunder för en systematisk lättja och för intressebetsatsen bortfalla, arbetarne skola känna sig solidariska med sina arbetsgifvare och göra sitt bästa lika mycket af plikt som af tvång.

Slutligen torde anmärkas mot detta förslag, att därmed alltjämt en del af arbetarne förblir ohulpen. Men denna anmärkning innehåller intet skäl emot detsamma. Ty det gifves ingen general-lösning af arbetarefrågan, hafva vi sagt. Man får reda ut den trassliga härfvan bitvis; och genom nu föreslagna aflöningsforms införande öfverallt, där den kan tillämpas, skulle största delen däraf blifva klar. För återstående grupper af arbetare finnas för öfrigt andra utvägar att komma ifrå den ställning, hvari lönarbetaren nu allmänt befinner sig. Sålunda höra de vid det mindre och medelstora jordbruket anställda arbetarne hvar och en efter vissa års tjänst få sitt eget. En utveckling af småbruk med hjälp af egna-hems-lånen bör kunna leda därhän, att hvarje ordentlig jorbruksarbetare, som icke såsom torpare fästes vid de större egendomarne, vid mognare år kan få sin egen torfva. Som yngling och ung man är han sålunda lönarbetare, för att på äldre dagar blifva själfständig jordbrukare. Därmed är jordarbetarefrågan löst. Inom handverket kan det delvis gå på samma sätt; ja, det gör så redan nu. Ty de fleste handtverkare i våra dagar ha tidigare varit lönarbetare. Äfven för de kvinnliga tjänarne råda så till vida likartade förhållanden, som de vid äldre år dels gifta sig, dels slå sig ned som sömmerskor, tvätterskor m. m., alltså som små-

handtverkare. För dessa grupper af arbetare bör sålunda anställningen som lönarbetare mest vara en episod i deras lif.

Hvad åter beträffar byggnadsarbetare liksom vissa slag af grof-arbetare, så kunna de på sätt och vis blifva sina egna arbetsgifvare, i det att de bilda »lag», som på entreprenad öfvertaga erbjudet arbete, såsom järnvägsbyggnadsarbetare nu göra. För att likväl detta ej skall leda till olidliga förhållanden måste fri konkurrens mellan dylika lag äga rum, så att ej såsom nu en fackförening (t. ex. lastnings- och lossningsarbetarnes) för sig monopoliserar en arbetsmarknad. Dessa grupper af arbetare äro alltså liksom de senast nämnda hufvudsakligen hänvisade till egen förtänksamhet för sin bärgning på äldre dar. Men lyckligtvis finnas många arbetare, för hvilka detta passar bättre än den fasta anställningen.

Slutstenen uti nu antydda förslag till arbetarefrågans lösning är, såsom i föregående artikel antydts, en allmän och tillika personlig lönestatistik. En sådan bryter udden af den invändning, som mot detsamma kanske göres, att intet därvid garanterar, att lön och tid och öfriga arbetsvillkor ordnas till arbetarnes fördel. Detta är ju fackföreningarnas förnämsta teoretiska grund, såsom förut påpekats. Hvarje system, som skall aflösa dem, måste förmå skänka samma stöd som de åt arbetarnes fordran på en människovärdig tillvaro. Ett sådant stöd vinnes på det bästa af alla sätt genom arbetsaftalets offentlighet. Därigenom kommer den enskilde arbetaren icke längre att stå ensam emot arbetsgifvaren. Han har hela samhället vid sin sida. Den förre förhindras, om han skulle så vilja, att begagna sig af sin öfvermakt till nedpressande af lönen m. m., och arbetaren blir fullt lika skyddad, som om han ingår uti ett massaftal. Dessutom räcker det skydd, som den fulla offentligheten innebär, vida längre än all fackföreningsrörelse. Den senare når endast till en mindre del af ett lands arbetare, högst 20—25 %, och framför allt icke till hemarbetet, där som bekant de svåraste förhållandena råda. Men skyldigheten för arbetsgifvarne att uppgifva lön m. m. kan sträckas huru långt som helst, ehuru det torde vara tillräckligt att fordra den för de under viss, längre tid sysselsatta arbetarne. Naturligen hör denna statistik göras för vederbörande så litet betungande som möjligt; men den måste vara personlig med

uppgift om nann å både arbetsgifvare och arbetare, och den bör på lämpligt sätt publiceras t. ex. såsom nu länskungörelserna. Huru för öfrigt denna statistik kan bäst organiseras, är här ej stället att utlägga. Säkert är, att den icke skulle vålla arbetsgifvarne på långt när det besvär som t. ex. arbetareförsäkring efter tyskt mönster pålägger dem. Men för arbetaren blefve det den säkraste garanti mot godtycke och obilliga villkor. Ty offentligheten är i det sociala liksom i det politiska lifvet den bästa väktare mot våld och våld.

Sammanfattning.

Vi ha hunnit till slutet af den långa artikelserien. En sammanfattande återblick på den för en tidskrift vidlyftiga framställningen torde ej vara ur vägen; den uppfriskar minnet af det förut meddelade och låter tankegången i det hela framstå klar och ostyckad.

Den moderna arbetarefrågan är ytterst en frukt af kroppsarbetarnes emancipation från medeltidens lifegenskap, hofveri och öfriga bundenhet. Den nyare tidens rättsutveckling gjorde arbetaren till fri man; men samtidigt förvandlade den ekonomiska utvecklingen honom till proletär. Detta är den stora motsägelse, som skapat tidens sociala fråga. Arbetarens förvandling till proletär har likväl icke, som man påstått, försiggått så, att han från självständig driftsherre sjunkit ned till lönarbetare och blifvit egendomlös. Ty proletariatets kännemärke består icke däruti, att arbetaren är utan kapital, utan däruti, att han när som helst kan vara utan inkomst, liksom att inkomsten är otillräcklig för en anständig bärgning. I detta läge kom arbetaren genom den ofvan nämnda frigörelsen, ty med den följde: arbetarens skiljande från företaget samt det fria arbetsaftalet.

Då arbetaren blef en fri man, löstes han samtidigt från företaget, där han tidigare haft sin bärgning från vaggan till grafven, och hänvisades för framtiden till fri öfverenskommelse med arbetsgifvaren. *Det fria d. v. s. lösa arbetsaftalet är arbetarefrågans kärnpunkt.* Ty detta arbetsaftal har skapat en »arbetsmarknad», något som icke tidigare fanns i samma mening, där arbetskraften

köpes och säljes efter marknadens lagar och sålunda är vorden en vara. Häraf den ofvan nämnda motsägelsen, ty häraf osäkerheten och proletariatet.

Det i vissa länder uppkomna masseländet, hvartill jämväl en stark folkökning bidrog, framkallade snart en allt kraftigare reaktion. Hos den stora allmänheten uppträder denna reaktion som människovänliga sträfvanden att afhjälpa den nya regimens för ögonen liggande verkningar, den personliga fattigdomen och nöden. Från det offentligas sida riktas åtgärderna djupare. Genom fabrikslagstiftningen vänder man sig mot det fria arbetsaftalet, väl icke direkt, men i dess första verkan — den obegränsade, till barn och kvinnor utsträckta, arbetsmarknaden. I Tyskland har man genom en storartad arbetareförsäkring sökt afvärja äfven de personliga följderna af den öppna marknaden. Vidare söker man allmänt genom skyddslagstiftning förekomma eller mildra de vådor, som följa med själfva arbetet. Slutligen ha arbetarne äfvenledes på dubbelt sätt reagerat mot den utveckling, som det fria arbetsaftalet förde med sig. Tidigast vände de sig mot dess personliga verkningar, slöto sig samman till hjälp och stöd och lyckades så i England paralysera desamma. De gamla engelska fackföreningarna ha på själförsäkringens väg i väsentlig mån häft nämnda verkningar. Men samtidigt vände de sig mot deras grund, det fria arbetsaftalet, ehuru likaledes blott indirekt eller beträffande den af detta skapade arbetsmarknaden. I detta spår ha sedan alla följande ansträngningar från arbetarnes sida gått. De nyare fackföreningarna i England liksom alla utanför detta land fullfölja intet annat syfte än det — att begränsa arbetsmarknaden. Detta är den röda tråden uti all fackföreningspolitik och utmynnar uti de kända fordringarna: föreningsfrihet för egen del och föreningsstväng gent emot utanför stående arbetare, vanligen tillämpadt via arbetsgifvaren i form af skyldighet för denne att använda endast organiserade arbetare, vidare kollektivafstal. Samtliga dessa fordringar afse intet annat än arbetsmarknadens begränsning, eventuell monopolisering, alltså upphäfvande af det fria arbetsaftalets första verkan.

Den sist berörda utvägen till problemets lösning är emellertid förkastlig och det af väsentligen tvenne skäl. Det ena af dessa

skäl är, att fackföreningsrörelsen medför en mängd stora olägenheter både för samhället och arbetarne själfve. Den föder af sig strejk och öppet våld samt lockout, med ett ord det sociala kriget; vidare sänker den arbetsprestationen till eller under de sämstes förmåga och skapar slutligen klassmotsatser och en klassmoral, som sätter samhället människoåldrar tillbaka. Det andra skälet är, att det nyare fackföreningsväsendet blott delvis förmår lösa arbetarefrågan, nämligen beträffande lön och tid. Arbetarnes öfriga behof och därmed den äskade tryggheten, utan hvilken intet är vunnet, förbli ouppfyllda. Grundfelet i fackföreningarnas sträfvan är, att de vända sig endast mot en verkan af arbetsaftalet i st. f. mot detta själf.

Att lösa arbetarefrågan är att *förändra arbetsaftalet eller, där sådant ej är möjligt, inskränka dess användning för den enskilde arbetaren*. I stället för det lösa aftalet bör komma den lifsvariga anställningen. Arbetaren bör åter förenas med företaget, hvarifrån det fria aftalet skilt honom, men icke på patriarkaliskt vis utan som fri tjänsteman. Han vinner därmed jämte en anständig bärgning full trygghet för lifvet. Härtill bör komma en personlig lönestatistik, hvilken ställer såväl de lifsvariga tjänsterna som det fria arbetsaftalet, där sådant alltjämt måste förekomma, under allmänhetens kontroll. Genom allt detta bli fackföreningarna öfverflödiga och böra försvinna och med dem strejken och det sociala kriget och hela den apparat af kollektiv-aftal och skiljedom m. m., som nu prisas som summan af social visdom, men som endast är — palliativ.

Befolkningsfrågor i Förenta staterna.

Bidrag till belysning af nationalitetsproblemet ¹⁾

Af

Professor **Rudolf Kjellén.**

Förenta staterna har tvenne stora och för dess närvarande fysionomi utmärkande befolkningsfrågor. Den ena gäller neger-elementet och är säregen för sydstaterna, om också icke absolut bunden vid dem. Den andra följer med immigrationen och beträffar den öfriga delen af statsområdet.

På en folkstock i moderlandet af 76,3 millioner kom vid 1900 års räkning närmare 9 mill. negrer. Andra färgade raser (indianer, kineser, japaner) fyllde tillsammans icke ens en half million, 0,6 procent af folkmängden i det hela; de kunna icke spela någon roll i statligt hänseende, ej heller lära de inom en beräknelig framtid komma att göra det. Negrerna däremot äro 11,6 procent; mera än hvar 9:de människa i landet. Att en så stor del af Förenta staternas folk upptages af en lägre ras, kan icke fränkännas en djupare gående betydelse.

Betydelsen växer, då vi finna detta tropiska folkelement af fysiska anpassningsgrunder koncentreradt i vissa stater, ända därhän att det i tvenne (S. Carolina och Mississippi) sitter inne med majoriteten i landet. Här öppnar sig ett egendomligt perspektiv. Det kan tänkas, att dessa och andra sydstater så småningom skola komma att rent behärras af en främmande och halfvild ras,

¹⁾ Utgör en afdelning ur ett snart utkommande arbete *Stormakterna*, andra delen; här dock väsentligen utvidgad genom tillägg af en del faktiskt material.

hvilken sedan i federalismens och republikanismens hägn kunde själf leda sina öden hemma och bilda en starkt heterogen beståndsdel på unionskongressen. Det vore en secession i realiteten och ett bestämdt adrag på unionens enhetskonto — ett »svart Irland» på den amerikanska kontinenten.

Det är statistikens sak att ådagalägga, i hvilken grad ett sådant perspektiv äger faktisk grund. Frågan hänger nämligen på negerns och arierns relativa styrka i folkökningen under dessa förhållanden. Det visar sig då, att negerprocenten i det hela sjönk från 19,3 år 1790 ned till 12 år 1860, att den därpå i sammanhang med emancipationen steg upp till 13,1 i 1880 års census, men sedan åter gått ned till 11,9 år 1890 och 11,6 år 1900. Sätta vi de hvites antal som 100, så voro negrerna 1880 fullt 15, 1890 däremot 13,6 och 1900 blott 13,2. Synnerligen påfallande är deras svagare växt under 1880-talet: 13,11 % i det hela mot de hvites 26,68 och 19,1 i de åtta egentliga negerstaterna gent emot de hvites 29,63¹⁾. Man ser här en bestämd tendens till de hvites förmån; men man må också minnas, att dessa haft immigrationen till extra hjälp i täflingen (utom i den sist anförda beräkningen). Det har alltså icke varit »fair play» emellan raserna. Huru resultatet skall utfalla, när chanserna en gång blifva lika, är med de anförda siffrorna icke klargjort. Vid negerelementets allmänna tillbakagång har det dock alltid, t. o. m. i 1890 års ogynnsamma räkning, visat en starkare växt i några sydstaterna (Mississippi, Arkansas). Det är mycket, som talar för, att rasen har i sig själf en starkare växtkraft; statistiken ger oss i hvarje fall ingen säker garanti *emot* det antydda perspektivet²⁾.

Under tiden har negerfrågan blottat en annan synpunkt, som gör, att man ännu mindre kan negligera henne. Denna synpunkt är det växande och oförtydbara rashatet. Situationen är onekligen egendomlig. Midt i en af nutidens högsta kultursfärer sitter oförmedlad och osmält en kvarleva af primitiva civilisationer, »lik en af stenålderns flintyxor bredvid ett modernt maximgevär» (BRYCE), och dessa elementer äro tillerkända samma värde i det offentliga

¹⁾ Siffrorna äro citerade efter kap. »Present and future of the negro» i BRYCE, *The american commonwealth*, II (1903).

²⁾ Jämför HILL's uppsats i denna tidskrift, årgångens första häfte, s. 73.

lifvet. Politiskt sedt är negern den hvites fullkomlige jämlike, i kraft af författningens amendement XV efter slafemancipationen. Men denna upphøjelse har han fått dyrt betala i social måtto. Det gamla, mer eller mindre patriarkaliska förhållandet mellan herre och slaf har i sydstaterna efterträdt af ett kastväsen, där negrerna behandlas som ett slags parias. Det är en fullständig social bojkott. Innanför en viss territorialgräns (»colour line») måste negrerna hålla sig till bestämda spårvagnar, väntsalar och järnvägskupéer för »kulörta gentlemän», de äga icke tillträde till vanliga hoteller och teatrar, icke ens till de hvites kyrkor¹⁾. Det är icke bättre med likheten inför den borgerliga lagen: allt undervisningsväsen — för att icke ens tala om legala äktenskapsförbindelser — är separat för de bägge raserna, och »domaren Lynch», hvars vilda ingrepp i rättsordningen kastar en fläck öfver hela det amerikanska folket, ser alldeles öfvervägande negrer inför sin domstol (år 1898 102 af 127 fall). Ja, äfven det politiska inflytandet har i praktiken efter år 1877 återtagits från negerrasen; med våld och list, med olag eller lag och spekulation i negrernas bristande intelligens, såsom då man i S. Carolina infört en del knep vid valrättens utöfvande och i staten Mississipp i ett slags tentamen i grundlagen som förutsättning för röstsedlarnes giltighet²⁾.

Med allt detta hafva negrerna länge låtit sig nöja. Ehuru negrer se de icke tillvaron i svart. Deras hud är i vissa fall lika hård som deras skallar. De låta de hvites förolämpningar rinna af sig som regndroppar af klippan; och bara solen någon gång lyser, så pladdra de med lätta sinnen och skratta, så fönster-rutorna skallra . . . Så har det varit och är väl i det hela ännu. Men skall det kunna fortfa så? Man kan icke misstaga sig på, att deras ras är stadd i ett långsamt framåtskridande. Enskilda negrer — såsom *Booker Washington*, hvilken hedrats med en inbjudning till presidenten Roosevelts eget bord, till förskräckelse

¹⁾ För en del år sedan läser kongressen hafva stiftat en strafflag för hotellvärdar, ångbåtsbefälhafvare och andra, som körde bort negrer utan anledning. Men domstolarne använde sitt prerogativ att förklara lagen ogiltig — alldenstund den ingrep i privatlifvets helgd.

²⁾ BRYCE, ss. 484, 511. Jfr HILL, s. 67 f.

och fasa för landets allmänna mening — äro högt begåfvade och bildade män och hafva invigt sina lif åt rasens sociala höjande («afro-american league»). När dessa sträfvanden bringat negrernas känsla af människovärde till mognad, hvad skall då ske?

Man har diskuterat åtskilligt om radikala botemedel, såsom hela negerstammens reexport till Afrika (efter precedensfallet Liberia) eller öfverförande till Filippinerna eller sammanfösande i reservationer likt indianernas. Frånsedt tekniska hinder stranda sådana planer på tvenne mycket klara grund: negrerna, som smakat en högre civilisations företräden, vilja ej gå, och de hvite i sydstaterna, som behöfva deras arbetskraft, vilja ej släppa dem. Negerfrågan låter sig sålunda icke opereras bort. Man måste äfven för framtiden räkna med detta element, lokalt sammanblandadt-och socialt osmält, inom den hvita stammen i unionens sydstater.

Det vill synas, som vore i en dylik situation endast tvenne möjligheter förhanden: antingen de bägge rasernas sammansmältning i en ny eller den lägre rasens undertryckande. Med hänvisning till att 15 % af de i 1890 års folkräkning som negrer be-tecknade voro mulatter och andra blandningar, håller DECKERT (Nordamerika 1904) det förra alternativet för sannolikt; och han tänker sig resultatet jämförligt med hindurasen, som ju enligt gammalindiska myter uppstått ur en förening mellan svarta »jordsöner» och hvita »solbarn». BRYCE och den allmänna meningen bland amerikanarne anser en dylik amalgamering omöjlig på grund af rasfördomens styrka. Och äfven om den vore tänkbar, så blefve det nya blandfolkets ställning till de hvite alltjämt ett olöst problem. Med mera skäl föreställer sig HASSE (Das Deutsche Reich als Nationalstaat, 1905), att de demokratiska idéerna en gång skola nödgas att maka åt sig för den praktiska nödvändigheten, så att vi på Amerikas jord skola få se ett »herrefolk» af jänkimän öfver mer eller mindre svarta heloter. Det synes ock, som vore det inom unionen en växande stämning för att återtaga den politiska frihetens Danaerskänk från en omogen ras¹⁾.

¹⁾ Detta yrkades öppet t. ex. på femte årsmötet af »American Academy of Political and Social Science», enligt refererande framställning af VIERKANDT (Amerikanische Rassenfragen) i Zeitschr. für Socialwissenschaft 1902, ss. 801 ff.

MÜNSTERBERG (Die Amerikaner, 1904), som oförbehållsamt karakteriserar slafemancipationen som ett verk af oklok doktrinarism, kallar negerfrågan det »enda svarta molnet på den amerikanska nationens horisont». Tills vidare äro dock alla ense om, att det icke är mera än ett obehag. Om det i framtiden verkligen skall utveckla sig till en fara för världets sammanhållning och kraft — det beror först och främst på beskaffenheten af det hvita härskarefolket i landet.

*

Allbekant är, att det amerikanska folket har en anglosaxisk kärna. I ungefär ett halft sekel efter befrielsekriget växte det tämligen rent på denna rot; därpå börjar immigrationen att göra sig gällande, och efter upprättandet af regelbundna kommunikationer öfver oceanen fram emot 1800-talets midt sväller den småningom ut, i oregelbunden rytmik, därhän, att den redan kan anses som den *största folkvandring*, som någonsin ägt rum på vår planet.

Vi märka till en början, att denna folkvandring trots alltjämt skärpta kontroller ännu icke är avslutad eller ens visar tendens till att sakta sitt tempo. Året 1882 räknades det dittills högsta talet eller 730,000 immigranter; denna siffra nåddes åter år 1902, och öfverträffades betydligt år 1903, som förde till Förenta staterna ej mindre än 940,000 främmande lif. Det sista redovisade året visar alltså den tills dato högsta invandresiffran. Inalles hafva sedan okt. 1820 och till juli 1903 sålunda öfverförts 21 $\frac{1}{4}$ millioner¹⁾; men till denna folkvinst kommer naturligtvis sedan ett oberäkneligt antal afkomlingar i första, andra och tredje led från de direkt importerade främlingarne. Situationen belyses af följande officiella siffror för året 1900 (hvilka endast gälla hvit befolkning): invandrade i egen person 10 $\frac{1}{4}$ mill. eller 13,5 procent af hela folkmängden, infödde i första led (af invandrade föräldrar) 15,7 mill. eller 20,5 procent, infödde af infödde föräldrar 41 mill. eller nära 54 procent. Den egentliga stammen af det hvita folket är således icke mycket större än hälften.

¹⁾ Vi begagna här uppgifterna i Statistisk Tidskrift 1903, h. 3 (G. SUNDBÄRGS Öfversiktstabeller n:o 51 och 52).

Men i denna stam ingå ju främlingsgenerationer i andra och tredje led. Icke ens här äga vi alltså garanti för etnisk homogenitet. Här finnes spelrum för den hvita rasens alla europeiska variationer. Att uppmäta dessa varianter i den äkta amerikanska folkstocken är en vanskelig och — så vidt mig bekant — oförsökt sak. Men vi veta, att af de direkt inflyttade millionerna hafva öfver 5 varit tyskar, 4 irländare, ö. 3 engelsmän, ö. 1½ respektive skandinaver, italienare och österrikare (från monarkien i dess helhet), 1¼ från Ryssland, 1 från Canada. I runda tal räkna vi här inalles 11 millioner invandrade germaner (frånsett millionen från Canada), 4 mill. kelter, öfver 2 mill. romaner och nära 2 mill. slaver. Ännu på 1900 års folkkarta (bland de 10¼ mill. rena främlingar från Europa) har Tyskland, Irland, Storbritannien och Skandinavien bidragit direkt med hvardera 3—1 millioner, Ryssland, Österrike—Ungarn och Italien med $\frac{2}{3}$ till nära $\frac{1}{2}$ million af sina söner. Och på årets invandrarelista finna vi rubricerade ej mindre än 26 europeiska nationer ¹⁾, förutom ett dusintal andra (desse dock mestadels i mycket små portioner).

Detta är en etnisk typ utan like på jorden. Det första intrycket är af en hexkittel, där alla slags mänsklighet dansar rundt i en oafbruten jäsning. I storstäderna finna vi åtskilliga af de olika ingredienserna renodlade i särskilda kvarter vid hvarandras sida (italienare, judar, kineser, tjecker o. s. v.); man behöfver blott göra en rundtur genom Newyork för att kunna se en permanent folkutställning — gifvande staden en polyglott karaktär, som väl kan anses som ett omen för världens blifvande

¹⁾ Vi återgifva talen för de starkast representerade, i ungefärliga siffror, efter en af tabellerna hos BLUM, Die Entwicklung der Verein. Staaten (1903).

Italienare öfver 100,000	Kroater ö. 17,000
Judar 60,000	Magyarer n. 14,000
Polackar 47,000	Finnar n. 13,000
Irländare ö. 36,000	Engelsmän 11,000
Tyskar 30,000	Norrmän 11,000
Slovaker (tjecker) 30,000	Littauer ö. 10,000
Svenskar nära 21,000	

Inalles voro de germanske invandrarne detta år 78,000, romanerna 109,000, slaverna öfver 100,000, andra europeiska stammar (kelter, judar, littauer, finnar, magyarer, greker) ö. 137,000.

hufvudstad. Men i och genom denna hvirfvel upptäcker man snart Europas dominerande drag. Europas starka insats är den nästa iakttagelsen i det amerikanska folkvimlet. Detta folk, där alla Europas nationer äro mer eller mindre starkt representerade, framstår som ett sammandrag eller en *fällning af Europa*. Här slår oss liksom på kartan det intrycket, att Förenta staterna representerar en världsdal snarare än ett särskildt land; och när vi se denna unga statsbildning sålunda taga människoskatt af hela världen, men först och sist af det gamla Europa, så kunna vi lätt suggereras af den tanken, som näringsstatistiken tyckes besanna, att i denna nya värld födes af Europas eget kött Europas kommande öfverman.

En närmare uppmärksamhet uppdagar, att den europeiska invandringen håller på att förändra karaktär. Ända till slutet af förra århundradet var det hufvudsakligen det nordvästra Europa — Storbritannien, Tyskland, Skandinavien —, som rekryterade immigranternas leder; numera har tyngdpunkten i denna människoexport afgjort flyttat sig åt söder och öster: Italien, Österrike-Ungarn (slovak, magyar, kroater) och Ryssland (judar, polackar, finnar m. fl.). Allt mindre ensidig blir sålunda denna europeiska representation på Amerikas jord; och germanernas stora försprång, då de tills dato fyllt invandrarekadrerna till mera än hälften, synes på väg att utjämnas till lägre stammars förmån.

Emot denna mindre gynnsamma utveckling ligger dock en bestämd motvikt i den replipunkt, som germanerna hafva i den anglosaxiska kärnan på platsen. Detta är det afgörande för hela folkfrågan i unionen, att det anglosaxiska elementet visat sig äga en alldeles förunderlig absorptionsförmåga gent emot alla europeiska element, och speciellt de germanska. Naturen i sin likformighet är här dess starke bundsförvant. På Amerikas jord återvinner Europa sin enhet. Hvar och en, som andats denna egendomligt stimulerande luft och pröfvat dessa starka motsatser i väderlekhänseende, känner, att här råder ett klimatiskt tryck, mäktigt att förvandla sinnena; under detta gemensamma tryck komma alla invandrarne tämligen lika. Resten gör det sociala trycket på platsen: den fria amerikanska folkskolan med sitt obligatoriska engelska språk, de nya, för alla lika ekonomiska intressena, den

starkt utvecklade samfärdseln, de politiska institutionerna, hela denna starka kulturella anda. Sålunda förlora invandrarskarorna efterhand sina gamla nationella utpräglingar. Kunde immigranterna från samma land finna plats vid hvarandras sida inom naturliga gräuser, så skulle de längre kunna bevara sin egenart; men naturen bjuder icke sådana gränser ¹⁾ — endast storstäderna upplåta sina skilda gator. Om alltså svenskar sitta jämförelsevis tätt tillsammans i Minnesota, tyskar i Wisconsin och Illinois, norrmän i Dakota, så ligger här ingen som helst fara för en naturlig secession på nationalitetens grund. Mer eller mindre äro alla nationer kringströdda och blandade med hvarandra.

Sålunda kan det komma sig, att det inhemska kulturfermentet visat en oemotståndlig kraft att besegra och binda de främmande insatserna. BRYCE säger, att de inkomna engelska elementerna assimileras på 2—3, de tyska och skandinaviska på 8—10 år. Om nu detta innebär en öfverdrift, så kan man dock tryggt påstå, att redan första generationen är fullständigt naturaliserad. De svenske immigranterna t. ex. blifva själfve Amerikasvenskar, deras barn äro redan svenskamerikaner och barnbarnen rena amerikaner ²⁾. De mera heterogena elementerna (romaner, slaver m. fl.) visa gifvetvis en något större motståndskraft, men kunna åtminstone tillsvidare icke spela någon annan roll i nationellt afseende än »blindpiporna» i en sångkör: de förstärka tonens volym utan att i någon väsentlig mån skada dess kvalité.

¹⁾ Icke ens Appalacherna (Alleghanybergen), som dock spelat en skiljareroll vid de första koloniala bosättningarna, anses som politisk gräns starkare än Ural eller Apenninerna i gamla världen (RATZEL, Die Verein. Staaten von Nordamerika, II, 1880). Endast Kalifornien («the pacific slope») är en naturlig provins, som låg bak Klippbergens ökenzon i lä för den europeiska massinvandringen, tills den bands fast vid östern medelst järnbanorna.

²⁾ Då CARL SUNDBECK (Svenskarne i Amerika, 1900) spekulerar öfver frågan, när svenskarne i Amerika skola i antal växa öfver svenskarne i hemlandet, så antager han för amerikastammens del den gamla nationaliteten som en konstant faktor, i uppenbar strid mot all erfarenhet. Det är, som om en oceanograf skulle uppskatta djuphafvets bottenbetäckning efter massan af plankton i öfre regioner, utan att besinna, att desses kalkskal upplöses i vattnet, innan de hinna ned till botten. Förbiseendet har sin rot i en, föröfrigt mycket vanlig, förväxling af begreppen nationalitet och språk, hvarom nedan.

Sålunda kunna vi tryggt se bort ifrån den nationella ursprungs-beteckningen och räkna åtminstone de 54 hemmaprocenten och de 20 $\frac{1}{2}$ procenten infödde af invandradesläkter som ett folk; ty under dessa omständigheter är indigenatet fullnog för en rätt samhörighet. Tre fjärdedelar af rikets folkmassa kan alltså anses som nationellt homogen, trots alla genetiska skiljaktigheter. I den stora folkkitteln hafva de smält samman; i seder, språk, lefnads-sätt, politiska åskådningar skönjes redan en omisskännelig likhet från den ena oceanstranden till den andra; och ingen kan miss-taga sig på, att en gemensam amerikansk patriotism sänker sina rötter djupt ned genom alla gamla skillnader. I starkt utpräglad nationalkänsla står amerikanaren icke tillbaka för någon annan. Men där nationalkänsla finnes, där finnes också en nation.

Skola vi då kalla denna nation en anglosaxisk? Detta är den officiella engelska åskådningen, och vi höra engelsmännen ända till leda idisla frasen om »den anglosaxiska rasens tvenne grenar». Bakom detta slagord ligger gifvetvis en viss moders-stolthet: den ena grenen uppfattas som utvuxen ur den andras stam. CHARLES DILKE (Greater Britain, 1868) har gifvit sådana tankegångar ett klassiskt uttryck, då han säger: »I Amerika blifva jordens folkslag smälta samman, men i en engelsk form. Det är Alfred den stores rätt och Chaucers språk, som behärska dem, med eller mot deras vilja. — *Genom Nordamerikas mun talar England till världen*».

Men gent emot denna uppfattning af Förenta staternas folk som en engelsk afläggare och dotternation höra vi presidenten ROOSEVELT i våra dagar uppställa »renodlingen af en energisk jänki-ras» som hufvudmålet för amerikansk politik. Och det står för oss utom tvifvel, att här ligger utvecklingens verkliga mening.

Den engelska uppfattningen — som icke saknar genljud långt utanför Englands stränder — vittnar om en icke ovanlig *öfvertro på språkets betydelse för nationaliteten*. Det amerikanska folket begagnar Englands språk; därmed anser man diagnosen klar. Men i själfva verket förväxlar man här orsak och verkan. Språket är icke nationaliteten, icke heller dess upphof; det är dess verkan och redskap. Hvad som skapar nationaliteten, är de samme stora fak-torer, som skapa den enskilda personligheten: å ena sidan det

nedärfda blodet, å andra sidan de omgifvande omständigheterna (omgifningens tryck och de egna erfarenheterna). På samma sätt bestämmes nationaliteten af landets natur och folkets historia jämte det etniska anlaget. Sålunda kan ingen taga miste på, att det finnes en enhetlig schweizisk nationalitet innanför de skilda tungomålen i Alpernas stora natur. På samma sätt äro Amerikas egenartade natur och immigranternas samlefnad i själfständig historisk utveckling i och för sig starka drifkrafter till en ny enhet under psykologisk emancipation från det rena engelska blodet. Och nu kommer härtill blodblandningen på den nya marken. DILKE skref på en tid, då invandringen af romanska och slaviska elementer var utan all betydelse; numera, efter dessa nya och starka insatser i folkbildningsprocessen, äro ju problemets förutsättningar redan på ytan förändrade. Det är icke möjligt annat, än att det anglosaxiska grundämnet själlt skall långsamt förvandlas, i samma mån det absorberar nya och främmande ämnen. Så t. ex. kunna 5 millioner tyskar icke hafva rent försvunnit i det amerikanska folkhafvet, utan att tillsätta detsamma något af sin egenart. Det jäser alltjämt i den stora kitteln; den ena etniska ingrediensen efter den andra upplöses och utfäller sig i den anglosaxiska bottensatsen, - men som processens mål skymta vi redan klart ett *nytt folkämne*, en ny människoart.

När denna process fullbordats, då skall måhända också den amerikanska engelskan hafva differentierat sig från modersmålet därhän, att den erkännes som ett nytt språk. Språken bero på människorna, icke människorna af språken. Detta är den naturliga utvecklingen; och när man hör amerikanarnes breda målföre i våra dagar, skall man säkerligen finna denna utveckling redan påbörjad.

Jag önskar fästa synnerlig uppmärksamhet på denna synpunkt, alldenstund den torde ägna sig att kasta ett slagljus öfver Förenta staternas allmänna situation i samtiden. Hvad vi där i våra dagar se, är det imposanta skådespelet af *en nations födelse till världen*.

På teoretisk väg kunna vi utfinna, att denna akt bör ske på tvenne vägar: *acklimatiseringens* och *assimileringens*. I ena fallet det förvandlande inflytandet af en ny natur, i andra fallet verk-

ningarne af korsning mellan olika arter. Den ena processen kan verka oberoende af den andra, såsom utflyttade nordmäns acklimatisering till isländare och väl äfven fransmäns till canadier. Men vanligen uppträda de i samverkan. Nationer dö icke blott genom individernas akuta bortfallande, utan äfven genom uppgående i andra på äktenskapsvägen; de födas genom sammansvetsning af gamla etniska brottstycken, helst under påverkan af en ny natur. Man frestas att säga, att mänskligheten föder nya arter efter samma fortplantningsmetod som de lägsta djuren: genom knoppning . . .

Historien, så kort än dess perspektiv måste anses vara ur utvecklingssynpunkt, har redan visat oss flere exempel på denna nativitetsprocess. Vi veta sålunda, att nutidens spanjorer och engelsmän erhållit folklig homogenitet mindre än ett årtusende tillbaka i tiden. Vi hafva för blott ett par hundra år sedan sett samma akt i gång, fast mera i skymundan, vid burerfolkets uppkomst på holländsk rot i Sydafrika¹⁾. Vi bevittna nu samma företeelse på den allra största scen och i världshistorisk skala inom Förenta staternas gränser. Medan de keltiska, romerska, saxiska, danska och franska grundämnena nu äro så godt som försvunna i den engelska nationaliteten, så att i regeln endast språk- eller sedeforskaren kan med ansträngda ögon se dem, så är processen på Amerikas jord tills dato icke längre framskriden, än att de olika ingredienserna ännu ligga för öppen dag²⁾. Däraf den ytliga bilden af en allmän folkmarknad utan annan enhet än den politiska inhägnaden och den angliska bottensatsen. Denna bild kunde man ställa vid sidan af den österrikiska monarkiens och företeckna samma öde att gå till upplösning. Men medan de österrikiska

¹⁾ KJELLÉN, Den sydafrikanska frågan, ss. 4, 5 (i Göteb. Högskolas Årsskrift 1898). Vi ana, att samma process nu försiggår i Australien, jfr STEAD, The americanisation of the world, s. 58.

²⁾ BRYCE (s. 861 f.) framkastar den intressanta synpunkten, att naturen nu på västra hämsfären är i färd med att repetera den blandningsprocess af keltiskt (irländarne), teutoniskt (tyskarne) och skandinaviskt (svenskar och norrmän) blod, hvarur engelska folket en gång uppstått. Äfven fränsedt att grundämnena nu äro vida flere och säkerligen helt olika proportionerade, är det emellertid uppenbart, att denna process skall gifva ett annat utslag i 20:de århundradet och på Amerikas kontinent än för många hundra år sedan på Englands ö.

nationerna äro synnerligen starkt medvetna om sin artmotsats och därför ifrigt bekämpa hvarandra, är det så godt som alldeles tyst och lugnt mellan de hvita folken i Amerikas union. De hafva förlorat sitt nationella patos under makten af en hemlighetsfull psykologisk process, som intvingar dem i en ny nationell tillvarelse- och gemensamhetsform.

Men om så förhåller sig, då behöfver hvarken negerfrågan eller den hvita folkförbistringen genom immigrationen ingifva några bekymmer för Amerikas framtid. Endast ett öfverhandtagande af sämre elementer i invandringen (från den europeiska östern) kunde väcka någon oro och har visserligen redan så gjort; men mot denna fara kunna dock de amerikanska statsmännen själfva skapa hot i lagstiftningsväg, som ock alltjämt står på dagordningen äfven efter förbudet mot »kontraktarbetares» invandring 1885. Den amerikanska nationaliteten är ännu icke färdig och kan icke blifva det, förrän invandringen afstannat — om kanske hundra år, då landet blifvit så uppfyllt med människor, att det icke längre har sin dragningskraft kvar; men vi kunna redan se, att den kommer att gifva stormakten den nationella enhetens garanti i betryggande grad.

Ett nytt folk behöfver ett nytt namn. Termen amerikanare har för stort omfång. Måhända kunde man tills vidare begagna folkets egen beteckning på den mest personligt framträdande schatteringen i det nya nationella lynnet: »yankee» — *jänkimän*.

Tvenne statsrättsliga frågor rörande bevillningarna.

Af

Docent Ludvig Widell.

1. Tiden för bevillningarnas utgående.

I en föregående årgång af denna tidskrift sökte jag uppvisa oriktigheten i det vanliga påståendet, att ej blott den s. k. allmänna bevillningen utan äfven de speciella bevillningarna af riksdagen åtagas blott för statsregleringsperioden¹⁾. Enligt den mening, jag där framställde, utgå de speciella bevillningarna likaväl som de ordinarie inkomsterna tillsvidare, d. v. s. tills de uttryckligen förändras eller upphävas. Emellertid har Docenten O. VARENIUS i den under utgifning varande nya upplagan af Nordisk Familjebok²⁾ ånyo förfäktat den gamla åsikten, att bevillningarna gifvas af riksdagen för viss tid, en bestämd statsreglerings- eller finansperiod. Detta har af honom ytterligare tillspetsats därhän, att de efter statsregleringsperiodens utgång bortfalla, om deras förnyande icke dessförinnan beslutes. Härigenom föranledes jag att upptaga frågan till förnyad och mera uttömmande behandling.

Åsikten, att bevillningarna utgå endast för statsregleringsperioden, grundar sig på ordalagen i R. F. § 61: »Alla afgifter, som

¹⁾ Årg. 1902: ss. 317 ff.

²⁾ Art. Bevillning.

riksdagen under de i föregående § nämnda titlar [tull- och accis-medlen o. s. v.] beviljat, skola utgöras intill slutet af det år, under hvars lopp den nya bevillningen af riksdagen fastställd blifver». Att afsikten med detta stadgande var att begränsa tiden för bevillningarnas utgående till statsregleringsperioden, är obestridligt. Detta framgår fullt tydligt af paragrafens ursprungliga lydelse, som var följande: »Alla afgifter, som riksens ständer under de i föregående § nämnda titlar beviljat, skola utgå i fem år, räknade från och med det årets början, som infaller efter det, då bevillningen fastställd blifvit. Varda riksens ständer dessförinnan af konungen eller statsrådet sammankallade, upphöre bevillningen, hvartill alla ofvannämnda afgifter räknas, med det årets utgång, då en sådan riksdag börjar». På grund af stadgandet i R. F. § 49 rörande tiden för riksdagens sammanträdande uppstod emellertid härigenom den möjligheten, att ett år skulle kunna blifva utan någon som helst bevillning, och därför förklarades redan vid riksdagen 1809 såsom hvilande ett förslag till ändring af § 61, som sedan antogs vid riksdagen 1815. Härigenom ändrades orden »skola utgå fastställd blifvit» till »skola utgöras intill slutet af det år, under hvars lopp den nya bevillningen af riksens ständer fastställd blifver». Härigenom kom emellertid senare punkten i § 61 att blifva meningslös, hvadan vid riksdagen 1823 beslöts, att den skulle uteslutas. Att man icke genom dessa ändringar afsåg att förlänga tiden för bevillningarnas utgående utöfver statsregleringsperioden, är säkert; det framgår tydligt af konstitutionsutskottets betänkanden, som ej alls häntyda på något dylikt. Emellertid var i verkligheten härmed möjligheten gifven för en annan tolkning af paragrafen. Då numera icke stadgas, att åtagen bevillning skall upphöra vid viss bestämd tidpunkt, har man ansett, att den omvänt bör utgå, tills ny bevillning blifvit af riksdagen fastställd, d. v. s. riksdagen bestämt nya *grunder* för bevillningens utgående, nya bevillningsstadgar¹⁾). Att grundlagsändringarna 1815 och 1823 icke afsågo att möjliggöra en dylik tolkning, är, såsom ofvan nämndes, säkert; men lika säkert är också, att den det oaktadt trängt igenom ej blott i den statsrättsliga teorien,

¹⁾ Jfr RYDIN, Svenska riksdagen, II: I: s. 288.

utan ännu mera i praktiken genom riksdagens sätt att behandla bevillningsfrågorna.

Ända till midten af 1850-talet iakttog man emellertid noga stadgandet i R. F. § 61. Detta skedde dock ej på så sätt, att hvarje riksdag genom formligt beslut *åtog* sig en tullbevillning o. s. v. till så och så högt belopp, utan stadgandet i regeringsformen tillfyllestgjordes på annat sätt. *Grunderna* för de olika bevillingarna antogos nämligen att gälla för blott statsregleringsperioden, och hvarje riksdag hade sålunda att besluta ny tulltaxa, ny stämpelpappersförordning o. s. v. Detta var nödvändigt på grund af stadgandet i R. F. § 70 och gamla riksdagsordningens § 31, att hvarje riksdags bevillningsutskott hade att opåmint föreslå grunderna för den blifvande bevillingen. Till följd häraf måste också hvarje riksdag fatta särskilda beslut härom. Genom dessa beslut var det, som riksdagen åtog sig de olika bevillingarna; den beräkning af deras belopp, som sedermera skedde, saknade statsrättslig betydelse. Om t. ex. riksdagen, sedan den antagit tulltaxan, skulle underlåtit att på riksstaten uppföra någon inkomst af tullbevillingen, hade detta naturligtvis icke medfört, att den kort förut antagna tulltaxan hade blifvit ånyo afskaffad, utan hade den lika fullt blifvit gällande.

Genom en vid riksdagen 1853—54 antagen grundlagsändring befriades bevillningsutskottet från skyldigheten att till hvarje riksdag inkomma med förslag till bevillningsstadgar, äfven om ingen ändring i de af föregående riksdag antagna ifrågasattes. Med stöd af denna grundlagsändring började man efter hand — fullständigt dock först efter årliga riksdagars införande — att antaga förordningarna om de särskilda bevillingarna att gälla tillsvidare, d. v. s. tills de af riksdagen ändrades eller upphäfdes. Härmed hade man emellertid — som det tyckes, alldeles omedvetet — öfvergifvit grundsatsen i R. F. § 61 om bevillingarnas åtagande endast för statsregleringsperioden. Ty såsom ofvan visades, skedde detta åtagande, genom att hvarje riksdag antog nya bevillningsförordningar; då nu dessa antogos att gälla tillsvidare, bortföll äfven tidsbegränsningen för bevillingarnas utgående. Att den beräkning af deras belopp, som sker vid hvarje riksdag, icke innebär något åtagande af bevilling, utan är en åtgärd af uteslutande finansiell

betydelse, synes mig själfklart, då den före den nämnda grundlagsändringens antagande icke kunnat äga en sådan betydelse, och intet skäl finnes att antaga, det den nu skulle betyda något annat och mera än förr. Åsikten, att bevillningarnas beräkning på riksstaten är liktydigt med deras åtagande af riksdagen, faller för öfrigt ohjälpligt på det faktum, att det finnes två bevillningar, som öfverhufvud icke äro upptagna på riksstaten, och hvilkas belopp sålunda aldrig af riksdagen beräknas. Jag menar brännvinsförsäljningsmedlen och sjukvårdsafgiften (förr kurhusafgiften)¹⁾.

Hvad brännvinsförsäljningsmedlen beträffar, så har man visserligen bestridt deras egenskap af bevillning, men, såsom jag senare skall söka visa, på föga hållbara skäl. Äfven sjukvårds-(kurhus-)afgiften brukar i våra statsrättsliga handböcker i regel ej upptagas bland bevillningarna. Emellertid synes åtminstone RYDIN erkänna dess bevillningsnatur, och denna torde i verkligheten vara ställd utom tvifvel, såsom en närmare undersökning af saken visar.

På grund af kungl. proposition beslöt riksdagen 1817—18 att åtaga sig en särskild afgift för den veneriska smittans hämmande att utgå intill nästa riksdag. Denna s. k. kurhusafgift utgick ursprungligen med ett bestämdt belopp af 3 sk. b:ko för hvarje mantalsskrifven person, men redan den följande riksdagen, som jämväl åtog sig en dylik kurhusafgift, nöjde sig med att bestämma ett maximum och ett minimum, inom hvilka gränser afgiften skulle fastställas af särskilda länsnämnder. Liknande beslut fattades af alla följande riksdagar under ståndsrepresentationens tid. Att kurhusafgiften var en bevillning, synes aldrig ens hafva varit föremål för tvifvel, ehuru den icke varit uppförd på riksstaten. Dess natur af bevillning framgår för öfrigt tydligt af en mängd olika omständigheter. Den åtogs af riksdagen för samma tid som öfriga bevillningar; grunderna för dess utgående föreslogos af bevillningsutskottet²⁾; då vid besluts fattande tre stånd stannade mot ett, afgjordes frågan i de former, som voro stadgade för bevillnings-

¹⁾ Däremot var den s. k. folkskoleafgiften enligt min mening icke af bevillnings natur.

²⁾ Påståendet af en talare under nedan omtalade debatten i andra kammaren 1873, att frågor rörande kurhusafgiften behandlats af allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, är fullständigt gripet ur luften.

frågor, eller votering i förstärkt statsutskott; de kungliga förordningarna rörande kurhusafgiften utfärdades i de former, som brukades i fråga om bevillningsstadgar o. s. v.

Sedan årliga riksdagar införts, visade sig, liksom ifråga om öfriga bevillningar, opraktiskt, att hvarje riksdag skulle vara tvungen att fatta beslut om kurhusafgiften. På grund häraf föreslog K. M:t i proposition till riksdagen 1867, att kurhusafgiften skulle utgå tills vidare, »intill dess annorlunda förordnas». Bevillningsutskottet fann inga betänkligheter möta häremot, utan tillstyrkte riksdagen att bifalla propositionen, något som äfven blef utan debatt första kammarens beslut. I andra kammaren däremot mötte förslaget motstånd. Ett par talare ansågo det nämligen stå i strid med stadgandet i R. F. § 61 om bevillningarnas utgående för statsregleringsperioden. Något verkligt bemötande kan man knappast säga kom denna åsikt till del; ett par talare, bland dem statsrådet Carlson, ville visserligen göra gällande, att kurhusafgiften icke vore af bevillnings natur, men de skäl, som anfördes till stöd härför, äro ohållbara. Slutet blef emellertid, att kammaren utan votering biföll utskottets betänkande. Trots de antyddade yttrandena i andra kammaren synes det mig alldeles säkert, att hvarken K. M:t, utskott eller kamrar afsett att genom sitt beslut förändra kurhusafgiftens dittillsvarande natur, som var bevillningens. Detta framgår tydligt af det sätt, hvarpå frågan om denna afgifts upphäfvande och ersättande af sjukvårdsafgiften behandlades vid riksdagen 1873.

I en i andra kammaren väckt motion hade föreslagits, att kurhusafgiften skulle upphöra och ersättas af en särskild sjukvårdsafgift. Motionen blef af kammaren remitterad till tillfälligt utskott. Emellertid återlämnade utskottet motionen till kammaren, emedan den enligt utskottets mening vore af natur att böra behandlas af ständigt, icke tillfälligt utskott. Med anledning häraf uppstod i andra kammaren en debatt, hvarunder af de flesta uppträdande talarne — bland dem Generaldirektör Huss — bestämdt häfdades, att kurhusafgiften vore af bevillnings natur, och att sålunda frågan om dess upphörande borde behandlas af bevillningsutskottet. I öfverensstämmelse härmed beslöt kammaren utan votering att remittera motionen till bevillningsutskottet. Kammaren hade så-

lunda för sin del förklarar kurhusafgiften vara att hänföra till bevillningarna, något som sedermera icke mötte motsägelse, vare sig inom bevillningsutskottet eller första kammaren.

Äfven den sjukvårdsafgift, som enligt nyssnämnda riksdags beslut trädde i stället för den gamla kurhusafgiften, är af bevillnings natur. Detta framgår dels däraf, att frågor rörande sjukvårdsafgiften såväl 1873 som sedermera städe behandlats af bevillningsutskottet, dels och framför allt af formen för riksdagens beslut 1873 och den därefter utfärdade förordningen. Riksdagen endast *anmälde* för konungen sitt beslut och begärde icke konungens godkännande däraf. Från konungamaktens sida intogs en alldeles likadan ståndpunkt. Ingressen till den kungliga förordningen om en allmän sjukvårdsafgift lyder nämligen sålunda: »... sedan riksdagen beslutat, att den till veneriska smittans hämmande hittills anslagna kurhusafgift med innevarande år skall upphöra att utgå, och i stället beviljat en allmän sjukvårdsafgift att under nästkommande år och vidare, intill dess annorlunda varder förordnad, utgöras af en hvar, som erlägger mantalspenningar, hafva vi, i öfverensstämmelse med hvad riksdagen såväl därutinnan som i afseende på sistnämnda afgift i öfrigt beslutat, härigenom velat . . . förordna, som följer». Af de citerade orden framgår alldeles tydligt, att K. M:t ansett sjukvårdsafgiften tillhöra området för riksdagens utslutande makt och sålunda bevillningarna.

Det visar sig alltså, att bevillningarnas beräkning på riksstaten icke innebär något åtagande af bevillning, utan sker detta utslutande genom fastställandet af grunderna för bevillningens utgående. Detta göres emellertid, hvad de speciella bevillningarna beträffar, i regel för obestämd tid, icke statsregleringsperioden.

Ett synnerligen belysande exempel på det sätt, hvarpå R. F. § 61 numera i praxis tolkas, är behandlingen af frågan om punschskatten vid riksdagen 1903. K. M:t hade i sin proposition föreslagit, att förordningen om stämpelafgift för punsch skulle gälla från den 1 jan. 1904 och sålunda tillsvidare, utan någon tidsbegränsning. Emellertid afstyrktes detta af bevillningsutskottet, som i stället föreslog, att förordningen skulle gälla blott för ett år. Utskottet yttrade härom: »Skulle det, sedan författningen någon tid tillämpats, hafva visat sig, att olägenheter blifvit en följd af

den för beskattningen valda formen, eller att eljest ändringar vore erforderliga, kan frågan lättare blifva i hela sin omfattning ånyo pröfvad, om författningen antagits allenast för ett år, än om den antagits för obegränsad tid. I förstnämnda fall kommer nämligen nytt förslag till författning att föreläggas riksdagen inom utgången af det år, för hvilket författningen antagits.» Första kammaren biföll utskottets, andra kammaren K. M:ts förslag. Utskottet försökte då sammanjämkning och föreslog, att förordningen skulle gälla under åren 1904 och 1905. Båda kamrarna återremitterade utskottets förslag, enligt utskottets uppgift¹⁾ därför att det »ansetts, att ett dylikt förslag skulle innebära att för en tidrymd af två år fastslå en bevillning, och att sålunda 1904 års riksdag skulle vara förhindrad att begagna sig af sin rätt att förfoga öfver statsregleringen.» Utskottet föreslog nu, att förordningen skulle gälla »tills vidare, dock ej längre än till utgången af år 1905». För att vinna en tydligare formulering återremitterade kamrarna äfven detta förslag till utskottet, som nu hemställde, att förordningen skulle gälla »från och med den 1 jan. 1904 tills vidare, dock ej längre än till utgången af år 1905, så framt icke annorlunda varder i grundlagsenlig ordning bestämdt».

Det visar sig häraf, att R. F. § 61 numera tolk. asså, att den icke tvingar riksdagen att årligen fatta beslut rörande bevillningarna, men däremot förbjuder den att i fråga om bevillningarna fatta beslut, som äro bindande för kommande riksdagar; den stadgar sålunda en rättighet men icke skyldighet för hvarje riksdag att besluta rörande bevillningarna.

Detta hvad beträffar de speciella bevillningarna. I fråga om den s. k. allmänna bevillningen — »hvad hvarje riksdag dessutom särskildt såsom bevillning sig åtager» — har däremot städse följts en annan praxis, i det hvarje riksdag genom uttryckligt beslut åtagit sig en dylik bevillning till visst belopp. Orsaken härtill har sannolikt legat dels i det nyss citerade uttrycket i R. F. § 60 (»hvarje riksdag»), dels i det sätt, hvarpå den allmänna bevillningen fastställles af riksdagen. Under det i fråga om de speciella

¹⁾ Eget nog förekom vid kamrarnas behandling af frågan ingen antydning om motiven för återremissen.

bevillningarna grunderna för deras utgående fastställas, innan de beräknas till sitt belopp, är förhållandet omvänt beträffande den allmänna bevillningen. Sedan nämligen utgiftsstaten fastställts, beloppet af de ordinarie inkomsterna beräknats på förslag af statsutskottet och på bevillningsutskottets förslag en liknande beräkning gjorts af de speciella bevillningarnas belopp, uppstår alltid en brist i statsregleringen. Till dennas fyllande föreslår då statsutskottet riksdagen att åtaga sig en allmän bevillning (numera bevillning af fast egendom och inkomst) till belopp motsvarande statsbristen¹⁾. Sättet för denna bevillnings uttaxering föreslås sedermera af bevillningsutskottet.

Praxis beträffande tiden för bevillningarnas utgående är sålunda, att de speciella bevillningarna i regel utgå tillsvidare, intill dess de af riksdagen uttryckligen förändras eller upphävas, under det att formligt beslut vid hvarje riksdag måste fattas rörande den allmänna bevillningen. Fråga blir då, hur långt sistnämnda begrepp skall utsträckas. Egentligen borde till den allmänna bevillningen — »hvad hvarje riksdag dessutom särskildt såsom bevillning sig åtager» — hänföras alla inkomster af bevillnings natur, som icke kunna inbegripas under de uppräknade titlarna: tull- och accismedlen o. s. v. Emellertid har man — med tvifvelaktig rättsgrund — äfven antagit bevillningen »af särskilda förmåner och rättigheter» att utgå tills vidare, och samma förhållande råder, som förut nämnts, äfven i fråga om sjukvårdsafgiften. De bevillningar, som måste blifva föremål för årliga beslut af riksdagen, äro sålunda numera endast bevillningen af fast egendom och inkomst, inkomstskatten samt tilläggsbevillningen, där sådan förekommer.

2. Brännvinsförsäljningsmedlens statsrättsliga natur.

Rörande denna fråga uppstod för ett tjugotal år sedan²⁾ en längre debatt i andra kammaren. Å ena sidan förfäktade Olof

¹⁾ VARENIUS (a. st.) uppgifver, att statsutskottet utreder, huru mycket genom bevillningar öfverhufvud bör utgöras. Detta är emellertid felaktigt, såsom framgår af hvad ofvan anförts samt innehållet i statsutskottets s. k. finansbetänkande.

²⁾ Den 6 maj 1884.

Jonsson i Hof m. fl. brännvinsförsäljningsmedlens egenskap af bevillning, å andra sidan uppträdde Professor Rydin till försvar för den åsikt, han redan förut framlagt i sitt arbete »Svenska riksdagen», att denna inkomst icke är att hänföra till bevillningarna, utan snarast är att räkna såsom ett slags kommunalafgift. Något afgörande svar på frågan gafs emellertid icke genom debatten och kammarens därpå följande beslut, och senare har den Rydinska uppfattningen ånyo förfäktats af andra författare ¹⁾. En närmare utredning af spörsmålet torde därför vara behöflig.

De skäl, hvarpå RYDIN stödjer sin uppfattning, äro följande ²⁾.

1:o. I ständernas skrifvelse till K. M:t med förslag till förordning rörande villkoren för försäljning af brännvin finnes ej på minsta sätt antydtt, att afgiften skulle vara af bevillnings natur.

Härvid är att anmärka, att icke heller riksdagsskrifvelsen om tillverkning af brännvin uttryckligen säger, att brännvinstillverkningskatten skulle vara af bevillnings natur. Dessutom användes verkligen i den förstnämnda skrifvelsen på ett ställe ett uttryck, som bestämdt angifver, att ständerna ansett brännvinsförsäljningsafgiften falla inom området för riksdagens uteslutande makt och sålunda vara bevillning. Det heter nämligen ³⁾, att »rikets ständer funnit sig böra . . . *bestämma* en viss afgift . . .», och längre fram, att de *bestämt* afgiften till visst uppgifvet belopp. Hade riksdagen erkänt konungens medbeslutanderätt, skulle det gifvetvis hetat *föreslå*, icke *bestämma*.

2:o. I ingressen till k. f. 18 jan. 1855 om villkoren för försäljning af brännvin skulle K. M:t hafva, »utan att, såsom förhållandet är med ingressen till k. f. 18 jan. 1855 angående brännvinstillverkningen, något nämna om beskattningen, begagnat samma ordalag, som pläga användas, då konungen emottagit riksdagens förslag i lagstiftningsfrågor af blandad ekonomisk och allmän civil- eller kriminallags natur».

Detta påstående är fullständigt gripet ur luften. Ingresserna till de båda nämnda förordningarna äro i sina viktigaste delar så

¹⁾ Så HAGMAN i Sveriges grundlagar, s. 134 m. fl. ställen samt, med modifikation, VARENIUS i hans förut omnämnda artikel i Nordisk Familjebok.

²⁾ Svenska riksdagen II: I: s. 143, II: II: ss. 130 ff. samt yttrande i andra kammaren den 6 maj 1884.

³⁾ Exp.-Ütsk:s Mem. 1853—54: s. 635.

godt som ord för ord öfverenstämmade, såsom framgår af följande sammanställning.

Ingressen till förordningen om brännvins tillverkning lyder sålunda:

Vi OSCAR ... göre veterligt: att, sedan, med anledning af vår under den 9 nov. 1853 aflåtna nådiga proposition angående grunderna för rättigheten att tillverka brännvin samt beskattningen därför, rikets senast församlade ständer till oss i underdånighet afgifvit fullständigt förslag till förordning angående villkoren för brännvinstillverkning, hafve vi, efter vår högsta domstols hörande, pröfvat godt att, med upphäfvande af hvad härom förut är förordnadt, rörande detta ämne i nåder stadga som följer.

Ingressen till förordningen om försäljning af brännvin lyder sålunda:

Vi OSCAR ... göre veterligt: att, efter det rikets ständer till oss afgifvit underdånigt förslag till förordning angående villkoren för brännvinsförsäljning och vi med anledning däraf inhämtat vår högsta domstols underdåniga utlåtande, hafve vi, med upphäfvande af förut befintliga stadganden rörande handel med brännvin och andra brända och destillerade spirituösa drycker i mindre myckenhet än 15 k:r, funnit godt angående detta ämne i nåder förordna som följer.

Detta argument är sålunda, liksom det förra, alldeles värdelöst.

3:o. Brännvinsförsäljningsavgiften är icke af riksdagen åtagen för den tid, regeringsformen stadgar för bevillningarnas utgående (statsregleringsperioden).

I det föregående har emellertid påpekats, att samtliga de speciella bevillningarna numera utgå tillsvidare, alldeles såsom brännvinsförsäljningsavgiften. RYDIN själf har för öfrigt förklaradt som sin mening, att regeringsformens bokstaf icke lägger hinder i vägen för en dylik praxis.

4:o. Brännvinsförsäljningsavgiften saknar den karaktär, som tillkommer bevillningarna, att antigen enligt R. F. §§ 59, 62 utgöra en tillgång att fylla, hvad staten kan tarfva utöfver de ordinarie inkomsterna, eller ock att enligt R. F. § 66 bereda de medel, som för betalande af den rikets gäld, som riksgäldskontoret ombesörjer, ombärliga finnas. Den är i stället i sin helhet anslagen till kommunala behof och är därför att anses som ett slags kommunalskatt.

Äfven om det sista påståendet, att brännvinsförsäljningsavgiften är i sin helhet anslagen till kommunala behof, vore riktigt, så följde däraf alldeles icke, att denna inkomst saknar bevillnings natur. Detsamma var nämligen förhållandet med kurhusavgiften,

sedan landstingen och stadsfullmäktige i de städer, som ej i lands-
ting deltaga, fått rätt att besluta om uttaxering och användande
af denna skatt. Att åter kurhusafgiften ägde natur af bevillning,
erkännes äfven af RYDIN¹⁾.

Men nu kommer härtill, att brännvinsförsäljningsafgiften all-
deles icke är i sin helhet anslagen till kommunala behof. Redan
från början har en del däraf varit anvisad till hushållningssällska-
pen och sålunda utgjort ett statsunderstöd till näringarna, särskildt
jordbruksnäringen. Sedan innevarande års riksdag beslutit, att en
visserligen ringa del skall indragas till statsverket för att användas
till nykterhetens befrämjande, är åsikten om brännvinsförsäljnings-
afgiftens kommunala natur gifvetvis ännu mera ohållbar²⁾.

Ännu ett skäl, som anförts emot brännvinsförsäljningsafgiftens
egenskap af bevillning, torde böra beröras med ett par ord. Vid
riksdagen 1865—66 förklarades hvilande ett förslag till ändring af
R. F. § 60, enligt hvilket »accismedlen» icke vidare skulle upp-
tagas blaud bevillningarna samt i stället för »husbehofsbränneri-
medlen» skulle insättas »brännvinsbränningsafgiften». Förslaget
antogs vid 1867 års riksdag af andra kammaren, men förkastades
af den första. Man har nu ansett³⁾, att detta skulle bevisa, att
såväl ständerna och konstitutionsutskottet 1865—66 som åtminstone
andra kammaren 1867 omfattat den meningen, att brännvinsför-
säljningsafgiften icke skulle vara att hänföra till bevillningarna,
då den, i händelse den föreslagna grundlagsändringen blifvit antagen,
icke kunnat inbegripas under någon af de i R.F. § 60 nämnda
inkomsttitlarna. Att inlägga en dylik mening i den föreslagna
grundlagsändringen är dock alldeles obefogadt. Samma riksdag,
som antog det nämnda förslaget såsom hvilande, fattade samtidigt
ett annat beslut, hvarom mera nedan, som tydligt angifver, att
den betraktade brännvinsförsäljningsafgiften såsom bevillning. San-
nolikt har anledningen till brännvinsförsäljningsafgiftens förbigående
i förslaget till grundlagsändring helt enkelt varit förbiseende. För

¹⁾ Svenska riksdagen: II: II: s. 133 (noten).

²⁾ VARENIUS' åsikt, att brännvinsförsäljningsafgiften icke är af bevill-
nings natur, därför att den skulle grunda sig på en näringslagstiftningsakt,
är, såsom ofvan visats, lika oriktig.

³⁾ Bev. Utsk:s Mem. 1884: N:o 5: s. 10.

öfrigt hade den icke förlorat sin natur af bevillning, äfven om grundlagsändringen antagits; den hade då kommit i samma ställning som kurhusafgiften, som, ehuru bevillning, icke kan subsumeras vare sig under de speciella bevillningstitlarna eller under »hvad hvarje riksdag dessutom särskildt såsom bevillning sig åtager».

Jag tror mig sålunda hafva visat, att intet af de skäl, som anförts emot brännvinsförsäljningsafgiftens egenskap af bevillning, är hållbart, och särskildt, att den åsikt, som vill hänföra denna skatt till kommunalafgifterna, är fullständigt oriktig.

Å andra sidan finnas positiva bevis för, att brännvinsförsäljningsafgiften verkligen är en bevillning. Äfven före 1855 fanns en afgift för utskänkning af brännvin; denna var obestriddt bevillning och ingick bland »husbehofsbrännerimedlen». Då den nuvarande afgiften trädte i stället för den gamla, är gifvetvis all anledning antaga, att den är af samma statsrättsliga natur som denna; då en gammal skatt utbytes mot en ny, får ju presumption anses vara för att den nya behåller den gamlas statsrättsliga natur, om ej motsatsen uttryckligen säges.

Det viktigaste stödet för den af mig förfäktade åsikten är emellertid, att beslutet om brännvinsförsäljningsafgiften städse fattats i de former, som grundlagarna föreskrifva för behandlingen af bevillningsfrågor. Då vid riksdagen 1853—54 de tre högre stånden bifallit det särskilda utskottets förslag om brännvinsförsäljningsafgift, men bondeståndet afslagit det och beslutit bibehålla den gamla afgiften, förklarades icke saken afgjord genom tre stånds beslut, utan föreslog utskottet dess afgörande genom votering i förstärkt statsutskott enligt R. F. § 71, något som kunde förekomma, endast därest afgiften var en bevillning. Visserligen återremitterades voteringspropositionen af samtliga stånden, bl. a. därför att vissa talare bestridt afgiftens egenskap af bevillning, men utskottet vidhöll bestämdt sin mening, och därpå godkändes voteringspropositionen i samtliga stånden. Härmed var sålunda af ständerna fastslaget, att brännvinsförsäljningsafgiften var en bevillning. RYDIN har visserligen sökt bortförklara detta genom antagandet, att voteringen skulle motiverats därigenom, att det gällde att besluta om afskaffande af en gammal bevillning, den

törra afgiften, som bondeståndet ånyo åtagit sig. Detta antagande vinner emellertid intet stöd i handlingarna och faller för öfrigt på det af RYDIN förbisedda förhållandet, att proceduren enligt R. F. § 71 jämväl användes vid afgörandet af en likartad fråga vid riksdagen 1865—66. Sedan prästeståndet beslutit höja brännvinsförsäljningsavgiften, men öfriga stånd bibehålla den gamla, afgjordes frågan genom votering i förstärkt bevillningsutskott enligt den dåvarande lydelsen af R. F. § 71¹⁾. En annan sak, som äfven förtjänar tagas i betraktande, är, att, där frågor rörande brännvinsförsäljningsavgiften icke behandlats af särskildt utskott, de både före och efter 1866 städse handlagts af bevillningsutskottet, antingen ensamt ellär sammansatt med andra utskott.

Att brännvinsförsäljningsavgiften är en bevillning, anser jag sålunda vara ställdt utom hvarje tvifvel. Närmast har ju här varit tal om själfva avgiften, men att detsamma gäller äfven om bolagens vinstmedel, kan väl knappast ens ifrågasättas. Brännvinsförsäljningsavgiften och bolagens vinstmedel utgöra tillsammans en enda inkomstitel.

¹⁾ Däremot har naturligtvis frågan om avgiftens användning, m. a. o. dess fördelning till kommuner m. fl. aldrig afgjorts på detta sätt.

Om byggnad å annans grund.

Af

f. d. Landskamreraren I. Törnebladh.

Sådan byggnad kan förekomma under mycket olika omständigheter, och den blifver därför ock föremål för mycket skilda rättsförhållanden. Dessa äro af tre hufvudsakliga slag: de som afse grundlag, nämligen frågan om rätt för ägare af sådan egendom, som består af hus å annans grund att deltaga i val till riksdagsman i andra kammaren, civilrättsliga förhållanden och ekonomiska omständigheter, nämligen bevillningstaxering och kommunal rösträtt med däraf beroende skyldighet att betala kommunala utskylder.

För utredning häraf är det nödigt att först utröna, under hvilka former äganderätt till byggnad å annans mark eller med andra ord äganderätt till byggnad å mark, därtill ägaren af åbyggnaden har endast mera eller mindre inskränkt besittningsrätt, kan förekomma. Hus å annans grund kunna finnas *dels* å kronojord, *dels* å menighetens och *dels* å enskildes mark. Å kronojord kan upplåtelse af jord under sådana förhållanden, att innehafvaren därå kan uppföra egna byggnader, vara af flera olika slag, och enskilda tillhöriga hus å sådan jord kunna förekomma:

1:o) Å mark tillhörande rikets fästningsverk;

2:o) Å kongl. lustslotts eller kongl. Djurgårdens vid Stockholm mark;

3:o) Å kronans utarrenderade jordbruksdomäner;

- 4:o) Å den under skogsstatens förvaltning stående kronomark;
- 5:o) Å statens järnvägars områden;
- 6:o) Å den till boställen åt statens tjänstemän eller prästerskapet upplåtna mark;
- 7:o) Å militära lägerplatser; och
- 8:o) Å mark, som särskildt anslagits till byggnadsplats för vissa ändamål, såsom lots- och fyrplatser, åt vetenskapliga institutioner, städer och menigheter med flera.

Såsom här af synes, är det många olika slag af kronojord, hvaraf upplåtelse kan förekomma, och villkoren äro ock därför mycket skiftande.

Den till fästningsområdena hörande mark, som är till enskilde upplåten, såsom förhållandet är i Vaxholms stad med all stadens bebyggda mark och sannolikt äfven med vissa områden tillhörande andra af rikets fästningar, är upplåten af arméförvaltningen tills vidare till vissa personer, utan rätt för dem att öfverlåta tomterna å andra personer utan arméförvaltningens godkännande och emot tomtören, som vid öfvergång till nya innehafvare stundom höjas, samt med skyldighet att vid krigstillfälle utrymma lägenheterna inom viss kort tid efter tillsägelse, men utan rätt till ersättning, om byggnaden för försvarets behof måste nedrifvas eller af fiende varder förstörd.

För Vaxholm gäller i detta afseende kongl. brefvet den 12 februari 1798.

Innehafvare af sådana tomter borde ej vara taxerade såsom ägare af tomterna, men detta är emellertid händelsen, åtminstone i Vaxholm. Intecknas kunna sådana lägenheter gifvetvis icke.

Den rätt, som tillkommer ägare af hus, uppförda å mark, tillhörande de kongl. lustslotten, torde ej heller vara vidsträckt. Några allmänna författningar därom finnas emellertid ej, och, om lustslottet genom särskildt beslut af riksdagen upplåtes till hvarje regerande konung endast för hans regeringstid, så erfordras gifvetvis bekräftelse å upplåtelsen af hvarje konung.

Sådan är händelsen med Rosersbergs slott och kungsgård, men däremot är förhållandet ej enahanda med öfriga kongl. lustslott i allmänhet, om det ock kan vara händelsen i något annat enstaka fall. En del af Lofön lyder under Drottningholms kungs-

gård och utarrenderas på viss tid af ståthållareämbetet, men den del af området, som benämnes Malmen och äfven Drottningholms stad samt består af huslägenheter, torde vara upplåten under mera betryggande villkor; dock får den ej af enskilda under äganderätt disponeras, ehuru med orätt lagfart stundom beviljats å dylika lägenheter.

Kongl. Djurgården vid Stockholm hör ock till de kronoegendomar, som äro de regerande konungarne till nyttjande anslagna.

Till följd häraf erfordras ock bekräftelse af hvarje regerande konung å upplåtelse af mark åt enskilda å Djurgården, dock är den s. k. Båtsmanstomten eller Djurgårdsstaden Kronan afhänd under full äganderätt. Döfstumme-Institutet å Manilla torde ock hafva en tryggad besittningsrätt till sin mark. Hus å Djurgårds-lägenheterna äro emellertid innehafvarnes egna.

Å kronans under domänstyrelsens förvaltning stående utarrenderade mark, såsom kungsgårdar och indragna boställen, finnas ofta uppförda hus, tillhöriga arrendatorerna eller andra personer. Om de tillhöra arrendatorerna och äro uppförda af virke från egendomens skog, så är arrendatorns rätt till sådana hus ej ostridig, och han äger ej att bortflytta eller öfverlåta dem på annan än måhända tillträdande ny arrendator under andra villkor, än som vid af- och tillträdessyn kunna varda stadgade. Äro de ostridigt hans egna, så äger han gifvetvis att förfoga däröfver efter behag, men hans rätt till marken upphör alldeles vid arrendetidens utgång, därest annat aftal därom ej kan träffas med en ny arrendator. Sådana arrendatorerna tillhöriga byggnader kunna stundom vara af betydligt värde, och de taxeras ock till bevillning särskildt, därest de ej användas för arrendatorns eget behof af bostad eller i och för jordbruket.

Andra personer än arrendatorerna tillhöriga enskilda hus förekomma ofta å utarrenderad kronojord, och de medföra författningens enligt olika rätt, om de äro uppförda före eller efter 1883, då en ny lagstiftning om domänernas förvaltning blef gällande. Innehafvare af bebyggda lägenheter af förra slaget hafva enligt kongl. skrifvelsen den 18 maj 1888 under vissa villkor och efter undersökning vid uppgörande af nytt arrendeförslag tryggad besittning till sina huslägenheter under ny arrendeperiod.

Enligt kongl. skrifvelsen den 22 december 1893 tillkommer ock vid försäljning af kronolägenheter innehafvare af med egna hus bebyggda smärre lägenheter därå rätt att efter vederbörlig pröfning under vissa villkor få utan auktion enligt värdering inköpa sådan lägenhet. I arrendekontrakten om kronodomäner är uppförande af backstuga förbjudet. Här torde med backstuga menas sådana hus, som främmande personer fått rätt af arrendatorn att å arrenderade marken uppföra med mera eller mindre bestämd rätt vid upplåtelsen till marken under upplåtarens arrendetid.

I nu gällande författningar nämnes ej backstuga, men i äldre författningar förekomma både backstuga och backstugusittare. Då före 1827 jordafsöndring under äganderätt efter regel ej var tillåten, var det gifvet, att uppförande af hus å annans mark med upplåtelse af marken på längre eller kortare tid under mera eller mindre betryggande villkor ägde rum. Författningar i ämnet funnos därför ock. Så var det i kongl. förordningen den 20 juli 1862 jordägare och hemmansbrukare medgifvet att å landet å deras ägor uppbygga backstugor för gifta legohjon. Upplåtelse af enskilde af jord utan hus med rätt för innehafvaren att uppföra sådana förekommer emellertid under mångahanda växlande former, så att nyttjanderättsaftalet stundom är ett mellanting emellan arrende och upplåtelse å viss tid. Så har från egendomen Årsta i Brännkyrka socken upplåtits en mängd tomter, hufvudsakligen åt arbetare under ungefär följande villkor. Aftalet afser en tid af femtio år. Årlig arrendeavgift af 100 kronor eller mindre erlägges, men köpeskilling förekommer härvid ej. Arrendatorn skall uppföra och underhålla samt brandförsäkra husen, till kontroll hvaråsyn förrättas, då byggnaderna blifvit uppförda och sedermera hvart femte år, men vid aftalstidens slut tillfalla husen jordägaren utan ersättning och med skyldighet för innehafvaren att efter syn gälda kostnaden för husens iståndsättande. Arrendatorn är ock skyldig att verkställa all renhållning för lägenheten, och bryter han emot kontraktet, så är lägenheten förverkad utan ersättning och arrendatorn skyldig att afflytta. Under sådana förhållanden hafva lägenhetsinnehafvarne ej mantalsskrifvits såsom ägare utan såsom arrendatorer af lägenheterna. Huru personer, hvilka ägt tillräckliga tillgångar att uppföra egna hus, kunnat ingå på sådana

villkor, synes svårt att fatta, men torde kunna förklaras af den svåra bostadsbristen i Stockholm, därtill Årsta är nära beläget, och måhända ock af lägenhetsinnehafvarnes oförmåga att bedöma kontraktens verkliga innebörd.

Hvilka äro nu de rättsförhållanden, hvarunder ägare af hus å annans mark besitta dessa?

Enligt riksdagsordningen tillkommer valrätt till ledamot i andra kammaren den i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigade man, som, bland annat, äger eller med stadgad åborätt innehafver fast egendom på landet eller i stad till ett taxeringsvärde af minst ett tusen riksdaler. Har nu en ägare af hus å annans tomt i stad eller å mark å landet, som innehafves med besittningsrätt på lifstid eller för viss tid, valrätt till riksdagsman i andra kammaren?

Tomterna å fästningsområdena i städerna borde efter dessa bestämmelser ej medföra nu ifrågavarande valrätt, men i mantals- och taxeringslängderna, åtminstone för Vaxholms stad, äro husägarna antecknade såsom ägare äfven af tomterna och taxerade jämväl för dem. Ägarna hafva därför ock blifvit utan anmärkning uppförda i röstlängderna och utöfvat valrätt till riksdagsman, utan att oss veterligen besvär däröfver anförts. Ägare af hus å annans jord eller tomt måste dock enligt regel anses ej berättigad att deltaga i riksdagsmannaval, om han ej af andra grunder är därtill behörig, och Kongl. Maj:t har ock i ett besvärsmål genom utslag den 12 december 1887 förklarat, att äganderätt till hus, hvarmed ej vore förenad äganderätt eller stadgad åborätt till tomt, ej medför sådan rösträtt.

De civilrättsliga påföljderna. Då jord är afsöndrad på viss tid, som författningsenligt ej får sträcka sig öfver 50 år, äger innehafvaren att få inteckning i hufvudgården till säkerhet för besittningen af lägenheten, men han kan ej låta inteckna lägenheten, hvarken för gäld eller för nyttjanderättsaftal till någon del af lägenheten. Köpeskilling för en sådan lägenhet och medel till dess bebyggande, om lägenheten är obebyggd, måste köparen således skaffa sig genom personlig kredit. Det inträffar dock stundom, att en sådan lägenhetsägare säljer husen genom s. k. lösöre köp med rätt att fortfarande få vara i besittning af dem. Med sådan

afhandling förfares då, såsom om andra lösöreköpsafhandlingar författningsenligt är föreskrivet. Upplåtelser, som skett från fästningsområdena eller annorledes från kronojord, äfven på viss tid, få ej intecknas, helst inteckning aldrig får meddelas i kronojord.

Enligt § 24 i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring har innehafvare af lägenhet, på viss tid eller lifstid afsöndrad från hemman, ej rätt att utan tillstånd af hemmanets innehafvare (ägare) öfverlåta lägenheten å annan, men sker det ändock, går lägenheten åter till hemmanets innehafvare, om han så yrkar, dock emot skäligen lösen. Dör innehafvare af afsöndrad lägenhet, förr än besittningstiden är ute, äger änka eller arvingar rätt att behålla lägenheten under förut betingade villkor. Vid besittningstidens slut återfaller lägenheten till stamhemmanet utan ersättning eller lösen, ehvad förbehåll därom kan vid upplåtelsen vara gjordt eller icke, men lägenhetens innehafvare eller, då densamma varit på lifstid upplåten, hans arvingar är då obetaget att därifrån afflytta honom eller dem tillhörig åbyggnad eller stängsel, om stamhemmanets ägare ej vill lösa densamma.

Dessa bestämmelser hafva förekommit i alla de särskilda författningarne om jordafsöndring från och med 1827 års, dock med den förändring i 1896 års lag i ämnet, att det endast, i fall lägenheten varit på lifstid upplåten, är innehafvaren medgifvet att afflytta åbyggnad och stängsel, då det i de äldre författningarne stått innehafvaren öppet att äfven vid upplåtelse på viss tid afflytta honom tillhörig stängsel och åbyggnad.

Då sålunda besittningsrätt till lägenhet med äganderätt till husen är att hänföra till lösegendom, så upptages sådan rätt ock vid houppteckningar och arfskiften såsom lösegendom.

Enligt lagen den 24 maj 1895, angående hvad till fast egendom skall hänföras, är dock byggnad å ofri tomt i stad, i förening med sådan rätt till tomten, att den ej må af ägaren återtagas, så länge tomtören erläggas, eller utan att lösen för byggnaden gifves, att hänföra till fast egendom. Ofria tomter kunna således, såsom de ock förut kunde, både lagfaras och intecknas. Den i 4:de kapitlet 6 § jordabalken stadgade hembudsskyldighet vid köp af hus å annans grund upphäfdes 1875.

I den ekonomiska lagstifningen framträder skillnaden emellan lägenheter under äganderätt och sådana upplåtna under nyttjanderätt på viss tid, bebyggda med innehafvaren tillhöriga hus, mindre skarpt. Sistnämnda slag af lägenheter taxeras nämligen likasom själfständiga besittningar såsom annan än jordbruksfastighet och efter regel enligt husens brandförsäkringsvärde, dock i vissa stadgade fall med afvikelse därifrån, men tomterna taxeras ej särskildt. Detta är emellertid ej heller händelsen med så kallad annan fastighet under äganderätt annorstädes än i stad, köping eller därmed jämförlig ort. Af mantals- och taxeringslängderna kan emellertid ej med säkerhet inhämtas, huruvida en lägenhet af så kallad annan fastighetsegenskap innehafves under ägande- eller nyttjanderätt, ty formulärens uppställning gör därutinnan ingen skillnad. Någon gång finnes visserligen i taxeringslängderna antecknad om en lägenhet, att den är huslägenhet, men däraf kan ej slutas, att sådant ej kan vara händelsen äfven med andra fastigheter, om hvilka sådana anteckningar saknas, ty mantalsskrifningsförrättaren får dels ej alltid härom säker kännedom, dels antecknas det ej med säkerhet af alla mantalsskrifningsförrättare i mantals- och taxeringslängderna.

Visserligen skulle enligt gällande mantalsskrifningsförfattning hvarje efter senaste mantalsskrifning ingången afhandling om ägande-, åbo- eller arrendeafstal uppvisas för mantalsskrifningsförrättaren, men detta sker mycket ofullständigt, och mantalsuppgifter lämnas, sedan böter för underlåtet aflämnande ej äro stadgade, hvarken fullständigt eller finnes däri med säkerhet angifvet, huruvida lägenhet innehafves med ägande- eller nyttjanderätt, en skillnad, som måhända ej heller hvarje lägenhetsägare skulle kunna utreda.

Af länsstyrelsernas kungörelser om lagfärna köp af fastigheter och de förteckningar å jordafsöndringar, som tillsändas härads-skrifvarne, kunna visserligen mantalsskrifningsförrättarne vinna upplysning om de lägenheter, som förvärfvats under äganderätt, såvida de lagfarits, hvarför hinder dock kunna möta för längre eller kortare tid. Det kvarstår dock, att i fråga om de lägenheter, som upplåtas under besittningsrätt på viss tid, mantalsskrifningsförrättarnes kunskap är ofullständig. Äfven å kronojord finnas

emellertid byggnader, tillhöriga innehafvaren, särskildt taxerade, om nämligen de äro uppförda för annat än jordbrukets behof såsom till uthyrning eller för näring eller rörelse, som ej är att hänföra till jordbruksnäringen.

Att beskatta en huslägenhet, därmed äganderätt till grunden ej är förenad, likasom om detta vore händelsen, innebär emellertid en orättvisa emot innehafvarne af sådana lägenheter, ty de hafva ej samma försäljningsvärde, äfven om de kostat sina innehafvare lika mycket i uppförande. De kunna nämligen ej öfverlåtas utan stamhemmansägarens samtycke, och vid besittningstidens slut hafva de ej något värde i annat fall, än att upplåtelsen skett på lifstid och äfven i detta fall ej högre, än hvad byggnaderna äro värda såsom nedtagna till flyttning. Kostnaden för inköp och uppförande amorteras således för de på viss tid upplåtna på 50 år. Vid en sannolikt ifrågakommande revision af bevillningsförordningen bör denna fråga tagas under ompröfning, och, om förnögenhetsskatt, hvartill ett förslag nu är utarbetadt, blifver stadgad, bör värdet annorlunda beräknas än för dem, som med äganderätt innehafvas.

Litteratur.

Svensk statsrätt. Föreläsningar af HUGO BLOMBERG. Första häftet. Ups. 1904.

Då Christian Naumann påbegan utgifvandet af »Sveriges Statsförfattningsrätt», kunde han säga, att han, hvad vår *gällande* statsförfattningsrätt beträffade, saknade föregångare. Allt, hvad han kunde hänvisa till, var några bidrag till utredande af speciella frågor, förefintliga i ständsprotokollens referat af riksdagsdebatterna, i tidningsartiklar eller några få ströskrifter. Därjämte funnos ett par mera systematiska framställningar i några broschyrer.

Sedan den tiden har emellertid den statsrättsliga forskningen skjutit stark fart, och vi sakna nu icke omfattande framställningar af Sveriges gällande offentliga rätt. Men fortfarande är Naumanns arbete det enda svenska, som spänner öfver ämnets *alla* delar. Rydins bredt anlagda afhandlingar kommentera rättens bestämmelser endast angående den ene makthafvaren i staten, ehuru naturligtvis vid framställningen af riksdagens rättigheter och åligganden äfven konungens måst belyningsvis tagas i betraktande. Reuterskiöld åter i sin monografi öfver svenska riksdagen afser allenast att med större begränsning gifva en öfversikt af vår folkrepresentations sammansättning och formerna för dess funktionerande, hvarvid författaren lägger hufvudvikten på den kontinuerliga utvecklingen från 1809. Däremot förefinnes ju en framställning af hela vår författningsrätt i Marquardsens Handbuch af T. H. Aschehoug, och samma författares komparativa skildring af de tre nordiska ländernas statsrätt är välbekant. Bland svenska arbeten står emellertid, som nämndt, Naumanns verk som det enda allomfattande. Fahlbecks nya bok åsyftar ju icke att gifva en detaljerad skildring af den positiva statsrätten, utan endast en konturteckning däraf under belyningen af en särskild uppfattning af dess anda. Vi bortse slutligen gifvetvis från sådana — i och för sig förtjänstfulla — framställningar som Svedelius-Nyströms och Aldéns, hvilka ju falla på ett helt annat plan.

Det är emellertid otvifvelaktigt, att Naumanns stora arbete behöfver aflösas i sin uppgift att tjäna som handbok för de studerande vid universiteten. Det är nu öfver tjugo år, sedan dess andra upplaga utkom, och mycket har hunnit att förändras sedan den tiden. Därjämte göra sig nya kraf gällande för ämnets själfva uppställning; proportionerna i Naumanns verk äro långt ifrån idealiska. För öfrigt är det väl hufvudsakligen den andra delen, skildringen af kónungamakten, som begagnats som studiehandbok, medan de öfriga delarna ersatts af nyare arbeten. Det är därför med tillfredsställelse, man måste hälsa framkomsten af ett nytt arbete öfver den svenska statsrätten i dess helhet, i all synnerhet när det till sin upphofsman har en författare af Hugo Blombergs kapacitet. Otvifvelaktigt komma hans föreläsningar att tillmötesgå ett förefintligt behof af en ny handbok för dem, som inom juridisk eller filosofisk fakultet ägna något af sin tid åt studiet af vårt lands statsrättsliga förhållanden. Arbetet föreligger ännu endast i sin begynnelse, men det har synts lämpligt att icke förty redan nu omnämna detsamma i tidskriftens referatafdelning. Vi torde senare blifva i tillfälle att återkomma, då det nått längre eller fullständigt fram mot sin afslutning.

Den föreliggande framställningen af Sveriges statsrätt är tämligen bredt anlagd. Det första häftet, hvarmed vi här sysselsätta oss, belöper sig till 144 sidor, men når icke fram till skildringen af statsorganens bildande och funktioner. En öfversikt af häftets innehåll gifver vid handen följande.

Författaren förutskickar en afdelning af allmänt statsvetenskaplig natur, afsedd att utgöra en basis för förståelsen af den senare positiva framställningen. Han gifver här en systematisk definition af begreppen offentlig rätt och statsrätt i deras sammanhang med andra rättsdiscipliner, och öfvergår så till att i ett kapitel »allmänna förbegrepp» initiera läsaren i de viktigaste delarna af den allmänna statsläran. Denna inledning fyller i det hela taget väl sin uppgift i nämnda afseende, om den också — såsom naturligt måste vara — kan gifva anledning till invändningar från andra uppfattningars män.

På inledningen följer en afdelning, hvars innehåll utgöres af en kortare öfversikt af vår författnings utvecklingshistoria, en skildring af det gällande statsskickets tillkomst och allmänna karaktär, af dess källor i lagar, stadgar, riksdagsbeslut och praxis samt slutligen en kort paragraf om den svenska statsrättsliga litteraturen. Den sistnämnda paragrafens ringa omfång sammanhänger med en förtjänst hos arbetet i dess helhet, som i framställningar af detta slag icke kan skattas nog högt. Författaren fogar nämligen till de olika kapitlen anvisningar på den litteratur, som behandlar det ifrågavarande spörsmålet. Därigenom förhöjes i hög grad arbetets användbarhet såsom en ledning för de studerande, när de vilja fördjupa sitt studium af något specialkapitel.

Häftets tredje och sista kapitel behandlar slutligen de båda statselementen territoriet och folket. Hvad det senare beträffar, omfattar förevarande häfte en skildring af statsborgarskapets begrepp och rättsliga innehåll, dess förvärfvande och förlust o. s. v.

Det är ju att betona en själfklar sak, då vi framhåfva, att det föreliggande arbetet i dess positiva delar — och dessa blifva ju dess hufvudinnehåll — icke lämnar något öfrigt att önska i fråga om uppgifternas pålitlighet och framställningens grundlighet och reda. Därför borgar a priori prof. Blombergs föregående vetenskapliga författarskap och a posteriori det nya arbetets första häfte. Vid den *allmänna* karakteristik, författaren gifver af det svenska statskicket, af dess »anda», synes det mig däremot, som om en invändning kunde vara på sin plats. I all synnerhet blir detta fallet, då man betraktar denna karakteristik under jämförelse med de satsar, författaren i de »allmänna förbegreppen» uttalat.

På sid. 57 faller nämligen författaren det slutomdömet såsom facit af öfverblicken öfver vår författnings hufvudbestämmelser, »att det däri innehållna statsskicket är i egentligaste mening konstitutionellt monarkiskt, med stark, men lagbunden konungamakt». Men nu inträffar, att förf. definierar den konstitutionella monarkien på *ett* sätt och såsom det karakteristiska för vår författning antyder något annat, som icke faller rätt inom ramen af den nämnda definitionen. Det konstitutionella statsskicket, heter det: »utstakar skilda befogenheter för olika samhällsfaktorer» (s. 29); å annat ställe (s. 34) framhåfves likaledes såsom ett väsentligt moment i konstitutionalismens begrepp, att »de olika hufvudfunktionerna för statsmakten, som förut varit förenade i den absolute härskarens hand, skola särskiljas och gentemot hvarandra begränsas samt de vid deras utöfvande verksamma organen bestämmas och hela rättsordningen med begränsande af statsmakten lagligen fastställas». Å sid. 56 mötes man emellertid så af den satsen, att den svenska regeringsformen genom ordalagen i sin § 4 erkänt *konungen såsom den »egentlige bäraren af statsmakten»*, om den också å andra sidan betonar, att hans utöfning af makten skall vara lagbunden, så att han själf lyder under författningen. I en not å sidan 30 finnas citerade vissa grundlagar, som »uttryckligen betona monarken såsom statens öfverhufvud och göra honom till *verklig bärare af statsmakten såsom enhet*»¹⁾. »Mycket nära dessa står helt visst Sveriges författning», tillägges det.

Man finner häri en återklang af samma uppfattningssätt med afseende på den centrala innebörden af vårt statsskick som det, hvilhet bl. a. framlagts af KJELLÉN i hans bekanta afhandling om »den svenska grundlagens anda». Det är tanken om furstesuveräniteten såsom den röda tråden i vår författning. Endast konungen har enligt denna åsikt gjorts till statens representant i Sverige. »Makten tillhör konungen såsom suverän, men den har

¹⁾ Kurs. af anmälaren.

bestämnda gränser emot privatintressenas fridlysta mark, och riksdagens uppgift är att bevaka dessa gränser, intet vidare» (Kjellén, Sv. grundlagens anda, s. 46).

Nu är det visserligen sant, att prof. Blomberg icke med uttryckliga ord och med användande af själfva etiketten furstesuveränitet sluter sig till ofvannämnda uppfattning af vår grundlags anda. Men han låter tanken tydligen framskymta, såsom de anförda citaten utvisa. För att göra saken än tydligare hänvisa vi till sid. 9, där författaren förklarar, att furstesuveräniteten förverkligas, då fursten framträder såsom »bärare af suprema potestas, såsom innehafvare af suveräniteten», och där han definierar folksuveränitetsläran såsom »teorien om folket såsom *den egentlige bäraren af statsmakten*»¹⁾ — alltså med användande af alldeles samma ordalag som dem, med hvilka han kännetecknar konungens ställning i den svenska författningen.

Men huru förliker sig denna uppfattning af det svenska statskicketets allmänna karaktär med dess natur af »i egentligaste mening konstitutionellt monarkiskt», när man som mätare vid bedömandet använder förf:s egen bestämning af den konstitutionella monarkien? Icke kan man tilldela konungen i detta statskicks rollen af den egentlige bäraren eller innehafvaren af statsmakten, på samma gång som man gör honom till ett statsorgan med uppgift att fylla vissa afgränsade funktioner af statsmakten. Det förefaller, som om författaren handskades med tvenne tankegångar af olika härspång, den ena ättling af en föråldrad teori, den andra med hemort i den moderna statsläran.

Furstesuveräniteten kan enligt anmälarens mening ingalunda uppställas som den tanke, hvilken ledde 1809 års män i deras verk. Hela situationen var sådan, att däri skulle ligga, om icke precis en absolut motsägelse, så dock något ganska påfallande. Tillvägagåendet vid regeringsformens tillkomst är snarare en manifestation af folksuveränitetsläran, liksom också ingressen till densamma genomandas af en dylik åskådning. Hvad regeringsformens motiver och själfva grundlagens bestämmelser angår, är det näppeligen med framgång man sökt påvisa teorien om furstesuveräniteten såsom deras märke. Särskildt gäller det, att R. F. § 4 icke ägnar sig såsom argument i bevisföringen. Både Blomberg och Kjellén använda den emellertid såsom sådant. Den nämnda paragrafen tillägger konungen rätten »att allena styra riket på det sätt, denna regeringsform föreskrifver». Men hvar står skrifvet, att lagstiftaren med termen »styra» afsett att beteckna »statsmakten såsom en enhet» och sålunda velat göra konungen till den egentlige innehafvaren af densamma? Betydelsen af ordet »styra» finner man under motivernas och grundlagens egen belysning vara en helt annan. Därmed afses »den styrande makten», pendanten till den lagstiftande, den beskattande och den dömande.

¹⁾ Kurs. af anmälaren.

Intet i § 4 gifver vid handen nödvändigheten att fatta ordet såsom inbegripande *all* statsmakt. Tvärtom, den »styrande» makten är den funktion af statsmakten, som tillkommer den ene makt-hafvaren i staten såsom hans speciella gebit. Och hvad ordet »allena» beträffar, kan jag icke förstå annat, än att dess udd är riktad mot förnyandet af ett regerande råd, en kollegial regering, där konungen endast är ordförande eller kan ersättas med en namnstämpel.

Skall man söka efter vår grundlags anda, sådan som dess stiftare ville dana den, så finner man den med större sannolikhet i delnings- och jämviktstanken, utportionerandet på skilda organ af statsmaktens funktioner. Järta, som icke var en dålig teoretiker, har ingalunda, trots sin starka rojalism, byggt sin åskådning på teorien om furstesuveräniteten. Ett sådant inslag i hans »system» skulle svära mot hans organiska totaluppfattning. Och försöken att ur vår grundlags särskilda bestämmelser framkonstruera furstesuveräniteten måste utmynna i en — konstruktion.

Hvad här ofvan skrifvits, utgör en invändning mot en speciell punkt i prof. Blombergs framställning, om också punkten ifråga sammanhänger med en generell åskådning. För bedömandet af arbetet i dess helhet eller rättare af den föreliggande delen är anmärkningen naturligtvis af ringa betydelse. Som redan förut framhäfts, är den nya bok, prof. Blomberg påbegynt, att betrakta som en synnerligen välkommen akquisition för den svenska statsrättsliga litteraturen. Vi motse med stort intresse fortsättningen af dessa värdefulla föreläsningar.

S. Wallengren.

Innehåll:

Pontus Fahlbeck, Arbetarefrågan särskildt i Sverige. III.
Rudolf Kjellén, Befolkningsfrågor i Förenta Staterna.
Ludvig Widell, Tvenne statsrättsliga frågor rörande bevilningarna.
I. Törnebladh, Om byggnad å annans grund.
Litteratur.
Administrativ praxis.

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.
1905.

H. 5. Aufsätze: K. v. SAMSON-HÄMMELSTJERNA, Die neuere Agrargesetzgebung in Livland . . . 1. — FR. BERTHEAU, Randbemerkungen eines Industriellen zu den Theorien des Karl Marx. 3. — A. OPPEL, Gegenwart und Zukunft der Baumwolle. 4. — O. SPANN, Die finale Methode in der Sozialwissenschaft. — FR. OPPENHEIMER, Grosse Vermögen. — — *Miscellen.* — — *Buchbesprechungen.*

Bidrag till Sveriges officiella statistik. D) Fabriker och handverk, 1903. Sthm 1905.

Finanstidende. Organ for dansk Pengevæsen. Aarg. 5. N:o 29—33. Kbhvn 1905.

Finsk tidskrift för vittnerhet, vetenskap, konst och politik, utg. af M. G. SCHYBERGSON och R. F. v. WILLEBRAND. T. LVIII. H. IV o. V. Hfors 1905.

Försäkringsföreningens Tidskrift 1905. Red. J. LEFFLER. H. 2. Sthm.

I Vår Tids Lifsfrågor. Skriftserie utg. af SYDNEY ALRUTZ. N:o XLI. Uppsala 1905.

Nationaløkonomisk Tidsskrift. Udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. H. 2. Kbhvn 1905.

Nordisk Tidsskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. H. 3. Sthm 1905.

Skogsvårds-Föreningens Tidsskrift 1905. Red. GUNNAR SCHOTTE. Årg. 3. H. 4 o. 5 och supplementhäfte n:o 2. Sthm 1905.

Social Tidsskrift. Organ för studenter och arbetare. Red. G. H. v. KOCK och E. LILJEDAHL. Årg. V. H. 5. Sthm 1905.

Statsøkonomisk Tidsskrift. Udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening, 1904: H. 4. Kria. 1905.

Tidskrift, utg. af Juridiska Föreningen i Finland, 1905. Arg. 41. H. 1 o. 2. Hfors.

Tidsskrift for Retsvidenskab, udg. af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse. Aarg. 18. H. 1. Kria 1905.

BILLE-TOP, H., Nogle bidrag til den sociale Arbejderstatistik. H. 2. Kbhvn 1904.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

☛ Malmö ☛

Fonder öfver 23,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

